

Документ подписан простой электронной подписью
Информация о владельце:
ФИО: Бутакова Оксана Стефановна
Должность: директор
Дата подписания: 16.06.2023 10:01:20
Уникальный программный ключ:
92ebe478f3654efe030354ec9c160360b17a169

Министерство образования и науки РС (Я)
ГБПОУ РС (Я) «Ленский технологический техникум»
Направление подготовки: 46.01.03 Делопроизводитель
Профиль: социально-экономический

Государственное бюджетное профессиональное
образовательное учреждение
Республики Саха (Якутия)
«Ленский технологический техникум»
Учебно методический совет
Протокол № 11
« 30 » июня 2022 г.

**ФОНД
ОЦЕНОЧНЫХ СРЕДСТВ**
ПО УЧЕБНОЙ ДИСЦИПЛИНЕ
ПОО.01 «Родной язык: Якутский язык»
46.01.03 Делопроизводитель
Делопроизводитель
(квалификация выпускника)

Контрольно-оценочные средства учебной дисциплины **ПОО.01 Родной яз Якутский язык** соответствуют рабочей программе дисциплины, разработанной на основе Федерального государственного образовательного стандарта (далее – ФГОС) по профессии **46.01.03 Делопроизводитель**, утвержденного **Приказом Министерства образования и науки РФ от 2 августа 2013 г. №639**.

РАЗРАБОТЧИКИ:

Захарова Нина Январьевна, преподаватель ГБПОУ РС(Я) «Ленский технологический техникум».

РАССМОТРЕНО

на заседании ПЦК «Общепрофессиональных дисциплин»

Протокол № 11 «19» июня 2022 г.,

Председатель ПЦК

И.Л. Паршутина /Паршутина И.Л./
(подпись)

СОГЛАСОВАНО:

Внешние эксперты:

_____
Ф.И.О., должность, организация

_____
Ф.И.О., должность, организация

Содержание

Паспорт	4
фонда оценочных средств	4
Кодификатор контрольных заданий	5
Описание системы оценивания.....	6
1. Общие положения	11
2. Паспорт контрольно-оценочных средств	11
2.1. Результаты освоения учебной дисциплины, подлежащие проверке	11
2.2 Формы контроля по учебной дисциплине	15
2.3 Оценка освоения учебной дисциплины	16
2.4. Контрольно-измерительные материалы	16
1. Общие положения.....	53
2. Паспорт контрольно-оценочных средств	53
2.1 Результаты освоения учебной дисциплины, подлежащие проверке	53
2.2 Формы контроля по учебной дисциплине	57
2.3 Оценка освоения учебной дисциплины	58
2.4. Контрольно-измерительные материалы	58

**Паспорт
фонда оценочных средств
по дисциплине ПОО.01 Родной язык: Якутский язык**

№ п/п	Контролируемые разделы (темы) дисциплины	Код контролируемой компетенции (или ее части)	Наименование оценочного средства
1	Раздел 1. Введение	У1-У11; 31-34	практическое задание тестирование перевод текстов
2	Раздел 2. Речевой этикет, межличностные отношения	У1-У11; 31-34	практическое задание тестирование перевод текстов
3	Раздел 3. Окружающая среда (природа, повседневная жизнь, досуг, условия жизни, навыки общественной жизни).	У1-У11; 31-34	практическое задание тестирование перевод текстов
4	Раздел 4. Профессиональные навыки и умения в общественной жизни	У1-У11; 31-34	практическое задание тестирование перевод текстов

Кодификатор контрольных заданий

Функциональный признак оценочного средства (тип контрольного задания)	Метод/форма контроля	Код контрольного задания
Проектное задание	<p>Учебный проект (курсовой, исследовательский, обучающий, сервисный, социальный творческий, рекламно-презентационный).</p> <p><i>Конечный продукт, получаемый в результате планирования и выполнения комплекса учебных и исследовательских заданий. Позволяет оценить умения обучающихся самостоятельно конструировать свои знания в процессе решения практических задач и проблем, ориентироваться в информационном пространстве и уровень форсированности аналитических, исследовательских навыков, навыков практического и творческого мышления. Может выполняться в индивидуальном порядке или группой обучающихся.</i></p>	1
Реферативное задание	<p>Реферат.</p> <p><i>Продукт самостоятельной работы обучающегося, представляющий собой краткое изложение в письменном виде полученных результатов теоретического анализа определенной научной (учебно-исследовательской) темы, где автор раскрывает суть исследуемой проблемы, приводит различные точки зрения, а также собственные взгляды на нее.</i></p>	2
Расчетная задача	<p>Контрольная работа, индивидуальное домашнее задание, лабораторная работа, практические занятия, письменный экзамен.</p> <p><i>Средство проверки умений применять полученные знания по заранее определенной методике для решения задач или заданий по модулю или дисциплине в целом.</i></p>	3
Поисковая задача	<p>Контрольная работа, индивидуальное домашнее задание.</p> <p><i>Частично регламентированное задание, имеющее нестандартное решение и позволяющее диагностировать умения, интегрировать знания различных областей, аргументировать собственную точку зрения. Может выполняться в индивидуальном порядке или группой обучающихся.</i></p>	4
Аналитическая задача	<p>Контрольная работа, индивидуальное домашнее задание.</p> <p><i>Средство, позволяющие оценивать и диагностировать умения синтезировать, анализировать, обобщать фактический и теоретический материал с формулированием</i></p>	5

	<i>конкретных выводов, установлением причинно-следственных связей.</i>	
Графическая задача	Контрольная работа , индивидуальное домашнее задание. <i>Средство проверки умений применять полученные знания по заранее определенной методике для решения задач или заданий по модулю или дисциплине в целом.</i>	6
Задача на программирование	Контрольная работа, Индивидуальное домашнее задание.	7
Тест, тестовое задание	Тестирование , письменный экзамен. <i>Система стандартизированных заданий, позволяющая автоматизировать процедуру измерения уровня знаний и умений обучающегося.</i>	8
Практическое задание	Лабораторная работа , практические занятия, практический экзамен. <i>Средство для контроля приобретенных обучающимся профессиональных навыков и умений по управлению конкретным материальным объектом.</i>	9

Описание системы оценивания

Показатели оценивания

Наименование ОПОР	25 баллов	20 баллов	15 баллов	10 баллов
1. Владение знаниями терминологии	Знает и понимает термины и определения	Знает и понимает термины и определения, но допускает незначительные ошибки	В целом понимает, но допускает ошибки в знании терминологии и определений, исправляет после замечаний	Не раскрывает содержание термина, неуместно применяет термины
2. Результативность информационного поиска	Информация найдена верно, небольшие недочеты исправляются студентом сразу, помогает в поиске информации одноклассникам	Информация найдена не полная с неточностями, которые студент исправляет самостоятельно	Студент самостоятельно, в срок, с недочетами выполняет задания, с помощью преподавателя делает выводы	Информация найдена не полная с неточностями, которые студент не может исправить без помощи преподавателя
3. Скорость и техничность	Студент самостоятельно	Студент самостоятельно	Студент самостоятельно	Студент с помощью

выполнения заданий	, в срок и верно выполняет задания, делает выводы, помогает одноклассникам	, в срок, с небольшими недочетами выполняет задания, делает выводы, помогает одноклассникам	, в срок, с недочетами выполняет задания, с помощью преподавателя делает выводы	преподавателя, несвоевременно, с недочетами выполняет задания, с помощью преподавателя делает выводы
4. Оформление заданий	Задания оформляет аккуратно в соответствии с требованиями преподавателя, в соответствии с ГОСТ	Задания оформляет аккуратно, но имеются замечания	Задания выполняет неаккуратно, со значительными замечаниями.	Оформление не соответствует требованиям
5. Аргументированность суждений, широта кругозора	В письменной и устной речи приводит примеры, факты, описывает явления, производит сравнения, анализ, делает выводы	В письменной и устной речи приводит примеры, факты, описывает явления, производит сравнения, анализ, делает выводы, но затрудняется в построении логического изложения материала	Приводит примеры, описывает явления, факты, но затрудняется в логическом изложении, анализе, сравнении, выводах	Приводит примеры, факты, описывает явления, не делает выводы, сравнения
6. Поиск, обработка и предоставление информации по изучаемому материалу	Работает с литературой, поисковыми системами, подготовленная информация соответствует темам задания, полностью раскрыта, отображена, при необходимости сопровождается наглядностью (схемами, рисунками), предоставляется логично в	Работает с литературой, поисковыми системами, подготовленная информация соответствует темам задания, полностью раскрыта, предоставление информации не в полной мере соответствует требованиям	Недостаточно проведен сбор и обработка информации, предоставление информации не соответствует требованиям	Проведен поиск и сбор информации, тема не раскрыта, или не соответствует заданию

	соответствии с требованиями, даются ссылки на источники			
7.Использование учебно-лабораторного оборудования для решения практических задач (измерительные приборы и инструменты)	Знает устройство, назначение, методы работы с учебно-лабораторным оборудованием, производит работы с применением учебно-лабораторного оборудования в соответствии с требованиями и технологией, соблюдает технику безопасности, бережно относится к оборудованию. Может оказать помощь в работе одногруппникам	Знает устройство, назначение, методы работы с учебно-лабораторным оборудованием, но допускает ошибки в работе с учебно-лабораторным оборудованием, соблюдает технику безопасности, бережно относится к оборудованию	Не в полной мере владеет знаниями устройства, назначения, методами работы с учебно-лабораторным оборудованием. Производит работы с замечаниями, соблюдает технику безопасности.	Не в полной мере владеет знаниями устройства, назначения, методами работы с учебно-лабораторным оборудованием. Производит работы с нарушением технологии, принципов работы, имеет замечания по технике безопасности
8. Время на выполнение задания	Соблюдение времени и подготовки задания, сроков сдачи заданий.	Превышение времени выполнения на 10 %	Превышение времени выполнения на 20%	Превышение времени выполнения на 30 и более %

Критерии оценивания

Количество баллов	Уровень сформированности	Оценка
85 – 100	повышенный	«отлично»
70 – 84	достаточный	«хорошо»
50 – 69	пороговый	«удовлетворительно»
менее 50	компетенция не сформирована	«неудовлетворительно»

Министерство образования и науки РС (Я)
ГБПОУ РС (Я) «Ленский технологический техникум»

Государственное бюджетное профессиональное
образовательное учреждение
Республики Саха (Якутия)
«Ленский технологический техникум»
Учебно методический совет
Протокол № 11
« 30 » июня 2022 г.

**Контрольно-оценочные средства для текущего и рубежного контроля
учебной дисциплины ПОО.01 Родной язык: Якутский язык
Основной профессиональной образовательной программы подготовки
квалифицированных рабочих, служащих по профессии
46.01.03 Делопроизводитель**

Ленск 2022 год

Контрольно-оценочные средства учебной дисциплины **ПОО.01 Родной язык Якутский язык** соответствуют рабочей программе дисциплины, разработанной на основе Федерального государственного образовательного стандарта (далее – ФГОС) по професиональному стандарту **46.01.03 Делопроизводитель**, утвержденного **Приказом Министерства образования и науки РФ от 2 августа 2013 г. №639**.

Организация-разработчик:

Государственное бюджетное профессиональное образовательное учреждение
Республики Саха (Якутия)
«Ленский технологический техникум»

Разработчик:

Захарова Нина Январьевна, преподаватель ГБПОУ РС(Я) «Ленский технологический техникум».

Рассмотрены и рекомендованы предметно – цикловой комиссией «Общепрофессиональных дисциплин»

Протокол № 11, от «29» июня 2021 г.

Председатель ПЦК И.Л. /Паршутина И.Л. /

1. Общие положения

Целью создания **Контрольно-оценочных средств (КОС)** является установление соответствия уровня подготовки обучающегося требованиям рабочей программы учебной дисциплины. Каждое оценочное средство обеспечивает проверку усвоения конкретных элементов учебного материала.

КОСы предназначены для определения уровня освоенных умений, усвоенных знаний и овладения компетенциями, т.е. способностью обучающегося применять знания, умения и личные качества в соответствии с задачами профессиональной деятельности.

Объектом применения КОС является измерение уровня достижения обучающимися установленных результатов обучения при проведении текущего, рубежного и промежуточного контроля успеваемости по дисциплине.

2. Паспорт контрольно-оценочных средств

2.1. Результаты освоения учебной дисциплины, подлежащие проверке

В результате освоения учебной дисциплины **ПОО.01 Родной язык: Якутский язык**, обучающийся должен обладать предусмотренными ФГОС освоенными умениями и усвоенными знаниями.

В результате контроля по освоению учебной дисциплины осуществляется комплексная проверка следующих умений и знаний, а также динамика освоения общих компетенций:

Результаты обучения: умения, знания и общие и профессиональные компетенции	Показатели оценки результата	Форма оценивания
Уметь:		
Уметь: У1. читать слова и тексты, отвечать на вопросы;	Уметь отвечать и читать на якутском языке	1 или 0 балл
У2. правильно произносить звуки и интонировать повествовательные и вопросительные фразы,	Уметь правильно озвучивать якутскую речь	1 или 0 балл
У3. писать слоги, слова, предложения;	Уметь правильно писать по-якутски	1 или 0 балл
У 4. понимать относительно полно (общий смысл) высказывания на якутском языке в различных ситуациях общения;	Понимать смысл якутской речи	1 или 0 балл
У 5. описывать явления, события, излагать факты в письме личного и делового характера	Уметь описывать события, явления, факты	1 или 0 балл
У 6. заполнять различные виды анкет, сообщать сведения о себе в общепринятой форме;	Уметь заполнять анкеты, сообщать сведения о себе	1 или 0 балл
У 7. аргументировать свою точку зрения по	Уметь аргументировать свою	1 или 0 балл

обсуждаемым темам;	точку зрения	
У 8.вести диалог в ситуациях общения в бытовой, социокультурной и учебно-трудовой сферах, используя аргументацию, эмоционально-оценочные средства;	Уметь вести беседу	1 или 0 балл
У 9. рассказывать, рассуждать в связи с изученной тематикой, проблематикой прочитанных/прослушанных текстов; описывать события, излагать факты, делать сообщения; - создавать словесный социокультурный портрет своей страны на основе разнообразной страноведческой и культуроведческой информации;	Уметь рассказывать, рассуждать	1 или 0 балл
У 10. создавать словесный социокультурный портрет своей страны на основе разнообразной страноведческой и культуроведческой информации	Уметь создавать словесный социокультурный портрет своей страны	1 или 0 балл
У 11.использовать приобретенные знания и умения в практической и профессиональной деятельности, повседневной жизни.	Уметь использовать приобретенные знания и умения на практике	1 или 0 балл
Знать:		
3.1.основные особенности фонетической системы якутского языка	Знать особенности фонетической системы якутского языка	1 или 0 балл
3.2основные единицы грамматического уровня, а также алфавит, звукобуквенные соответствия, правила чтения;	Знать основные составляющие якутского языка	1 или 0 балл
3.3значения новых лексических единиц, связанных с тематикой предлагаемого этапа и с соответствующими ситуациями общения;	Понимать значение лексических единиц	1 или 0 балл
3.4языковой материал: идиоматические выражения, оценочную лексику, единицы речевого этикета, и обслуживающие ситуации общения в рамках изучаемых тем.	Знать языковой материал	1 или 0 балл

Коды проверяемых компетенций	Показатели оценки результата	Оценка (да / нет)
ОК1. Понимать сущность и социальную значимость своей будущей профессии, проявлять к ней устойчивый интерес	<ul style="list-style-type: none"> • Адекватная самооценка процесса и результата учебной и профессиональной деятельности; • Осведомленность о различных аспектах своей будущей профессии; • Участие в профессионально – значимых мероприятиях (НПК, конкурсах по профилю специальности и др.); • Повышение готовности к осуществлению профессиональной деятельности; 	
ОК 2. Организовывать собственную деятельность, исходя из цели и способов	Обоснованность выбора вида типовых методов и способов выполнения профессиональных задач; Адекватная самооценка уровня и эффективности организации собственной деятельности по защите	

ее достижения, определенных руководителем.	<p>информации;</p> <p>Соответствие подготовленного плана собственной деятельности по защите информации требуемым критериям;</p> <p>Рациональное распределение времени на все этапы решения задачи;</p> <p>Совпадение результатов самоанализа и экспертного анализа эффективности организации собственной деятельности по защите информации;</p>	
ОК 3. Анализировать рабочую ситуацию, осуществлять текущий и итоговый контроль, оценку и коррекцию собственной деятельности, нести ответственность за результаты своей работы.	<ul style="list-style-type: none"> • Обоснованность выбора метода решения профессиональных задач в стандартных и нестандартных ситуациях; • Использование оптимальных, эффективных методов решения профессиональных задач; • Принятие решения за короткий промежуток времени; 	
ОК 4. Осуществлять поиск информации, необходимой для эффективного выполнения профессиональных задач.	<ul style="list-style-type: none"> • Обоснованность выбора метода поиска, анализа и оценки информации, необходимой для постановки и решения профессиональных задач, профессионального и личностного развития; • Грамотное использование оптимальных, эффективных методов поиска, анализа и оценки информации; • Нахождение необходимой информации за короткий промежуток времени; 	
ОК5. Использовать информационно-коммуникационные технологии в профессиональной деятельности.	<ul style="list-style-type: none"> • Обоснованность выбора информационно-коммуникационных технологий для совершенствования профессиональной деятельности; • Соответствие требованиям использования информационно-коммуникационных технологий; • Эффективное и грамотное использование информационно-коммуникационных технологий для совершенствования профессиональной деятельности; 	
ОК6. Работать в команде, эффективно общаться с коллегами, руководством, клиентами.	<p>Обоснованность выбора структуры плана профессионального и личностного развития;</p> <p>Соответствие подготовленного плана ожидаемым результатам;</p> <p>Рациональное распределение времени на все этапы самообразования, повышения квалификации;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Участие в профессионально – значимых мероприятиях (НПК, конкурсах по профилю специальности и др.); 	

ДОК 2. Готовность уважительно относиться к ценностям, историческому наследию, культурным традициям народов Якутии.	<ul style="list-style-type: none"> Уважительно относится к ценностям, историческому наследию, культурным традициям народов Якутии. 	
--	---	--

За правильный ответ на вопросы или верное решение задачи выставляется положительная оценка – 1-0 баллов, в зависимости от уровня выполнения.

За не правильный ответ на вопросы или неверное решение задачи выставляется отрицательная оценка – 0 баллов.

Уровень оценки компетенций производится суммированием количества ответов «да» в процентном соотношении от общего количества ответов.

Шкала оценки образовательных достижений

Процент результативности (сумма баллов)	Оценка уровня подготовки	
	оценка компетенций обучающихся	оценка уровня освоения дисциплин;
90 ÷ 100	высокий	отлично
70 ÷ 89	повышенный	хорошо
50 ÷ 69	пороговый	удовлетворительно
менее 50	допороговый	неудовлетворительно

2.2 Формы контроля по учебной дисциплине

Элемент учебной дисциплины	Формы и методы контроля					
	Текущий контроль		Рубежный контроль		Промежуточная аттестация	
	Формы контроля	Проверяемые У, З	Формы контроля	Проверяемые У, З	Формы контроля	Проверяемые У, З
Введение	Практическая работа	У1-У11; 31-34	Практические занятия	У1-У11; 31-34	Зачет, дифф. зачет	У1-У11; 31-34
Речевой этикет, межличностные отношения	Практическая работа	У1-У11; 31-34	Практические занятия	У20, У21 37	Зачет, дифф. зачет	У1-У11; 31-34
Окружающая среда (природа, повседневная жизнь, досуг, условия жизни, навыки общественной жизни).	Практическая работа	У1-У11; 31-34	Практические занятия	У1-У11; 31-34	Зачет, дифф. зачет	У1-У11; 31-34
Профессиональные навыки и умения в общественной жизни	Практическая работа	У1-У11; 31-34	Практические занятия	У1-У11; 31-34	Зачет, дифф. зачет	У1-У11; 31-34

2.3 Оценка освоения учебной дисциплины

Проверка знаний, обучающихся осуществляется с помощью выполнения практических заданий, тестов. Применение теста позволяет рефлексивно закрепить изучаемый материал, при этом избежать завышения итоговой оценки.

I. Задачи тестирования: эффективно использовать во время урока; включить в активную учебную деятельность обучающихся (100%); повысить интерес обучающихся к изучаемому предмету и профессии в целом.

II. Оценка уровня усвоения изученного материала складывается из совокупности оценок выполненных практических работ.

2.4. Контрольно-измерительные материалы

Текущий контроль

ТЕСТЫ

Тыл олоџо уонна сыһыарыыта

1. Тыл састааба туохтан турарый?

- а) олоџо
- б) сыһыарыыта
- в) дорџооно

2. Сыһыарыылар тугу көрдөрөллөрүн быһааран сурааһынынан холбоо

-лар	идэни
-һыт	элбэџи
-лаах	куччатан
-чаан	туохтааџы
-ааччы	

3. –*тааџар* диэн ханнык сыһыарыыный?

- а) тылы үөскэтэр
- б) тылы ситимниир

4. Үөскэтэр сыһыарыы болдьох бэлиэтин ый

- а)
- б)

в)

5. Ситимниир сыһыарыы болдьох бэлиэтин ый

а)

б)

в)

6. Куобахчааннарга диэн тыл сөпкө састаабынын ырытыллыбытын бул

а) куобах – чаан – нар – га

б) куобах – чаан – нар – га

в) куобах – чааннарга

7. Нууччалыы суруллар тыл олоҕор наар илин аһаҕас дорҕоон (и; е; э) баар буоллабына , сыһыарыыга ханнык дорҕоон сурулларый

а) а; у

б) э; и

в) а; у; ы

8. Нууччалыы суруллар тыл олоҕор биир эмэ кэлин аһаҕас дорҕоон буукубата (а; о; ы; у) эбэтэр ё, ю, я баар буоллабына, сыһыарыыга ханнык дорҕоон сурулларый?

а) э; и

б) а; у; ы

в) а; о; э

9. Нууччаттан кирибит тыллар сыһыарыыларын сурааһынынан холбоо

фельдшер   га

компьютер   гэ

милиционер   гэ

инженер   га

10. Нууччаттан кирири тылга сыһа сыһыарыы эбиллибитин булан аннынан тарт
Операцияны, президены, республиканскай, учебнигы

Аат тыл

1. Аат тыл диэн тугуй?

а) Ким? Туох? диэн ыйытыыга хоруйдуур, предмет бэлиэтин көрдөрөр

б) Ким? Туох? диэн ыйытыыга хоруйдуур, предмети көрдөрөр

в) Хайдах? Ханнык? диэн ыйытыыга хоруйдуур, предмети көрдөрөр

2. Паараласпыт аат тыллары сурааһынынан холбоо

От -   бодо

Дьүһүн - сымар

Таһас - мас

Сыт - сап

3. Аат тыл атын-атын тылы кытта ситимнэһэригэр..... уларыяр

а) сыһарыыта

б) олоо

в) сүһүөбү

4. Саха тылыгар хас падеж баарый?

а) 6

б) 8

в) 7

5. Араары падежка турар аат тылы бул

а) мастааһар

б) кинигэтэ

в) остуолтан

6. Туттуу падеж ыйытыытын бул

а) Кими? Тугу?

б) Кимиэхэ? Тугооһа?

в) Киминэн? Тугунан?

7. **Оҕолуун диэн** аат тыл падеһын быһаар

а) тэннии

б) холбуу

в) сыһарыы

8. Аат тыл тугунан уларыарый?

а) падеһинан

б) аһсаанынан

в) сирэйинэн

г) бириэмэнэн

9. Аһаһас дорҕоонунан уонна дифтонунан бүтэр аат тыл тэннии падежка биир аһсаанна ханнык сыһарыыны ылынаарый?

а) – тааһар

б) – лааһар

в) – дааһар

10. Төрүт падежка турар аат тыл этиигэ ханнык чилиэн буоларый?

а) туһаан

- б) кэпсиирэ
- в) ойобос чилиэн

Солбуйар аат

1. Солбуйар аат ханнык сана чааһын солбуйарый?
  - а) аат тыл
  - б) даҕааһын аат
  - в) туохтуур
2. Солбуйар аат этиигэ ханнык чилиэн буоларый?
  - а) кэпсиирэ
  - б) туһаан
  - в) ойобос чилиэн
3. Солбуйар аат хайдах уларыйарый?
  - а) сирэйнэн
  - б) ахсаанынан
  - в) падеһынан
4. **Миигинэн** диэн солбуйар аат падеһын быһаар
  - а) туттуу
  - б) сыһыарыы
  - в) холбуу
5. Сирэй солбуйар ааты бул
  - а) эһиги
  - б) кинигэ
  - в) күөх
6. Сыһыарыы падежка турар солбуйар ааты бул
  - а) эйигин
  - б) миэхэ
  - в) кинилэр
7. **Биһиги** диэн солбуйар аат хаһыс сирэй буоларый?
  - а) 1
  - б) 2
  - в) 3
8. Туһаана солбуйар аатынан бэриллибит этиини аннынан тарт
  - а) Кинилэр төрдүс кылааска үөрэнэллэр.
  - б) Бу оскуолаҕа мин үөрэнэбин.
  - в) Бүгүн биэс уруок буолла.

9.Энгийнээбэр диэн солбуйар аат сөпкө ырытыллыбытын бул

- а) үһүс сирэй, элбэх ахсаан, тэннии падеж
- б) иккис сирэй, элбэх ахсаан, холбуу падеж
- в) иккис сирэй, элбэх ахсаан, тэннии падеж

Туохтуур

1. Туохтуур тугу көрдөрөрүй?

- а) хайааһыны
- б) предмети
- в) предмет бэлиэтин

2. Туохтуур соруйар киэпкэ ыйытыылара

- а) Тугу гынар?
- б) Хайыыр?
- в) Тугу гын? Хайаа?

3. Туохтуур хас бириэмэлээбэй?

- а) 3
- б) 4
- в) 5

4. Бэриллит туохтуурдар бириэмэлэрин быһааран сурааһынынан холбоо

билигини	ыллыа
ааспыт	ыллыыр
кэлэр	ыллаабыт

5. Билигин бириэмэбэ тулар туохтууру бул

- а) суруйар
- б) көрүө
- в) ыллаабыта

6. Иккис сирэй элбэх ахсааныгар тулар туохтууру бул

- а) олор
- б) суруйабыт
- в) туулуубут

7. Пааралаһар туохтуурдары сурааһынынан холбоо

сүүр -	кэл
бар -	көт
ыллыыр -	көтөр
үөрэр -	туойар

8. Утарыты суолталаах туохтуурдары сурааһынынан холбоо

аҕал табыс

бул биэр

киир илт

ыл сүтэр

9. Аат тылтан үөскээбит туохтууру бул

а) тур

б) утуйар

в) олонхолоо

10. «Охтоохтон..., саалаахтан...» диэн өс хоһоонугар соруйар кизпкэ турар туохтуурдары ситэр

а) самныма

б) охтоҕун

в) охтума

г) самнар

11. **Ытыгаҕа** диэн туохтуур сөпкө ырытыллыбытын бул

а) ыт, билинни бириэмэ, биир ахсаан, 3 сирэй

б) ытар, кэлэр бириэмэ, биир ахсаан, 3 сирэй

в) ыт, кэлэр бириэмэ, биир ахсаан, 3 сирэй

Даҕааһын аат

1. Даҕааһын аат предмет ..... көрдөрөр

а) аатын

б) бэлиэтин

в) тугу гынарын

2. Даҕааһын аат хайдах уларыйарый?

а) падеһынан

б) сирэйинэн

в) ахсаанынан

г) уларыйбат

3. Сыһыарытыгар –эй суруллар нууччаттан киирбит даҕааһыны аннынан тарт

а) политическ _____

б) медицинск _____

в) государственн _____

4. Даҕааһын аат кэпсиирэ суолтатыгар тугтулубут этиитин булан аннынан тарт

а) Күөх халлаан күндээрэн турар.

б) Куба курдук кылбаа манган.

в) Оҕолор хайыһарга күрэхтэстилэр.

5. Даҕааһын аат аат тылтан үөскээбит тылын бул

а) саалаах

б) үчүгэй

в) күөх

6. Даҕааһын аат туотууртан үөскээбит тылын бул

а) сана

б) сүүрүүк

в) бастын

7. Маарыннаһар суолталаах даҕааһын ааттары булан сурааһынынан холбоо

бөҕө   сымса

хапсаҕай   мөкү

куһаҕан   күүстээх

туйгун   үчүгэй

8. Утарыта суолталаах даҕааһын ааттары булан сурааһынынан холбоо

хара   аһы

хойуу   үрүн

минньигэс   убаҕас

халын   чараас

9. Аат тыл даҕааһын аат суолтатыгар туттуллубутун бул

а) сана ырыа

б) тимир оһох

в) бастын аабааччы

10. Даҕааһын аат аат тыл суолтатыгар туттуллубутун бул

а) кыһыллар кыайдылар

б) сырдык күн

в) күөх халлаан

Показатели оценивания результатов тестирования

Наименование ОПОР	25 баллов	20 баллов	15 баллов	10 баллов
1) Владение знаниями	Знает и понимает термины и	Знает и понимает	В целом понимает, но допускает	Не раскрывает содержание

терминологии	определения	термины и определения, но допускает незначительные ошибки	ошибки в знании терминологии и определений, исправляет после замечаний	термина, неуместно применяет термины
2) Правильность выбора ответа или ответов	Ответы выбраны верно, в срок	Ответы выбраны верно, с небольшими недочетами, своевременно	Студент с недочетами и с небольшой задержкой во времени выполняет задания	Большинство ответов выбраны не верно и несвоевременно
3) скорость и техничность выполнения тестовых заданий	Студент самостоятельно, в срок и верно выполняет тестовые задания	Студент самостоятельно, в срок, с небольшими недочетами выполняет тестовые задания	Студент самостоятельно, в срок, с недочетами выполняет тестовые задания	Студент с помощью преподавателя, несвоевременно, с недочетами выполняет тестовые задания
4) Оформление заданий	Задания оформляет аккуратно в соответствии с требованиями преподавателя	Задания оформляет аккуратно, но имеются замечания	Задания выполняет неаккуратно, со значительными замечаниями	Оформление не соответствует требованиям преподавателя
5) Время на выполнение задания	Соблюдение времени и подготовки задания, сроков сдачи заданий.	Превышение времени выполнения на 10 %	Превышение времени выполнения на 20%	Превышение времени выполнения на 30 и более %

• **Общее количество вопросов принимается за 100%. Оценка выставляется по значению соотношения правильных ответов к общему количеству вопросов в процентах.**

Критерии оценок

- 1. Оценка «5» (отлично) – от 85 до 100% правильных ответов;**
- 2. Оценка «4» (хорошо) – от 75 до 84 % правильных ответов;**
- 3. Оценка «3» (удовлетворительно) – от 50 до 74 % правильных ответов;**
- 4. Оценка «2» (неудовлетворительно) – менее 50% правильных ответов**

Тексты для перевода

Өлгөмөтөн.

Биирдэбиһигиотоннуубардыбыт. Минтуосыаҕасыллым. Оттон быраатым Петя бидон ылла. Сирин билэр буолан, отонноох сиргэ быһа тийдибит.

Быйыл отон өлгөмнүк үүммүт. Биһиги хомуйан бардыбыт. Биирдэ үргээтэххэ ытыһын туолар. Олус минньигэстэр. Иһиппитин толорон дыибитигэр бардыбыт. (37)

- *Хоһуласпыт бүтэй дорһооннору булан бэлиэтээн.*

Күһүн.

Көмүс күһүн тийээн кэлбит. Сарсыарда туман көтөр. Күнүс сайыннылыы ичигэс. Отмас сэбирдэбэ саһарбыт. Тураахтар собуруу бараары бэлэмнэнэллэр. Оҕолорун көтүтэ үөрэтэллэр. Мустан үөрүнэн көтөллөр.

Күһүн – кэрэ кэм. Айылҕа барахсан араас өгүнэн оонһуур. (32)

- *Уһун аһаһас дорһоонноох тыллары аннынан тарданбэлиэтээн.*

Оҕолор быһаатылар.

Коля уонна Ваня куйаас күн сөтүөлээтилэр. Арай эмискэ тураах айманна. Көрбүттэрэ элиэ тураах оҕотун кытаахтаабыт. Уолаттар элиэни тааһынан тамнаатылар. Элиэ ыксаата. Тураах оҕотун ыһыктан кэбистэ. Онтуката ууга түстэ. Уолаттар тураах оҕотун ууттан таһаардылар. Күн уотугар кууртулар. (36) (Е.Макаровтан)

- *Бүтэһик этии тылларын ырытын. Дифтоннары уонна аһаһас дорһооннору булан бэлиэтээн.*

Модьугу.

Модьугу диэн тынырахтаах көтөр түүн бултуур. Күнүс саһар идэлээх. Кини күнүс көрбөт.

Биирдэ мин тыа саҕатынан баран истим. Ытым улахан арбах иһигэр туох эрэ баарын биллэ. Үрэ-үрэ арбах анныгар киирэн барда. Арай күтүр улахан модьугу ойон табыста. Олус уолуйбут модьугу чугас турар харыйа диэки көппүтэ. (46)

- *Икки хоһулаһылаах тылы булан уһулун уонна оннук биир тылла бэйэбүтүттэн суруйг.*

Эһэ.

Сайын этэ. Арай биир киэһэ тэлгэхэбэ сүөһүлэри батыһан эһэ киирэн кэлбитэ. Тыа кырдыаһаһа дьон олорор сиригэр киирэрэ дьулаан этэ. Биһиги таһырдыа сырсан тахсыбыппыт. Көрбүппүт, уңуох-тирии буола дьүдьэйбит. Хараһын уота өһөн хаалбыт. Нэктэл буолбут түүлээх. Кырдыаһас эһэ хотон аттыгар кэлэн, төбөтө саллайан олороро. Эһэни сайыны быһа аһатан илдэ сылдыбыппыт. (50) (Е.Макаров)

- *Рдь- сэргэстэспит тылларын булуң.*

Куоѳас.

Атырдыах ыйын саңатыгар Коля уонна Миша икки оѳолоох куоѳаһы көрбүттэрэ. Оѳолорун умсарга үөрэтэ сылдыара. Сарсыныгар тийбиттэрэ бу күөлгэ пионерскай лааѳыр оѳолоро кэлбиттэр. Оонньуу-көр бөѳөнү түһэрбиттэр. Куоѳас ол оѳолортон мэхэйдэппит. Биир оѳотун көхсүгэр сүгэн үөһэ көтө сылдыара. Биир оѳотун хайыы - үйэѳэ күрэппит. Ханна тиэрдибитэ биллибэт. (45) (Е.Макаров)

- *Рдь уонна ддь, дг сэргэстэһиитин булан бэлиэтээн, биир тылы сүһүөхтээн.*

Бурдук.

Сайылыктан чугас соѳус саһарчы буспут бурдуктаах бааһына тыалга бигэтэн долгуннуар. Күммүт үөһэ ойон, буолакка дьон-сэргэ уонна техника тоѳуоруйар. Комбайннар үлэлээн тинийэллэр. Самосвал массыынаѳа комбайн бункерыттан көмүс туорах курулуу кутулар. Самосвал туолла да элеватор диэки куугуната турар.

Сахабыт сиригэр Амма уонна Өлүөхүмэ өнг хочолоругар, бааһыналарыгар сэлиэһинэй үүнэр. (50)

- *Дуоскаѳа суруйуу: Комбайннар, бункерыттан, элеватор.*
- *Бурдуктаах, күммүт диэн тыллар олохторун, сыһыарыыларын бэлиэтээн.*

Хатын.

Үрдүк томторго соѳотох хатын үүммүтэ. Күһүңнү тыал хатын сэбирдэхтэрин турута сынньара.

Оскуола оѳолоро ол хатын аттыгар мастары олордорго быһаарбыттара. Кинилэр үөтү, тэтиңи, харыйаны, бэһи олордубуттара.

Саас мастар бары көѳөрбүттэрэ. Аны хатын соѳотох буолбатах, аттыгар доѳоттордоох.

Хойут мастар улаатыахтара. Дьоннор сынньаныахтара. Суугунаһ лабааларыгар олорон чыычаахтар ыллаахтара. (50)

- *Үөтү, тэтиңи, харыйаны, бэһи диэн тыллар олохторун, сыһыарыыларын бэлиэтээн.*

Эһэ туһунан.

Саха сиригэр киэнник тарѳанан хара уонна хагдан эһэлэр үөскүүллэр.

Хагдан эһэлэр кугас, кытархай саһархайдыны эбэтэр хап-хара өһнөөх буолаллар. Кинилэр сайын үксүн үрэхтэр сүннүүлэрин кэрийэллэр. Сискэ, хара тыаѳа отон бустаѳына

тахсаллар. Күһүнүгэр кыстыыр сирдэрин тастарыгар өрүстэр, үрэхтэр, үрүйэлэр үрдүлэригэр уонна эргэ курунна киирэллэр.

Үчүгэйдик уойбут эһэлэр кыһын алта анар ый утуйаллар. (51) (А.Пахомовтан)

- *Бэлиэтэммит тыллары быһаара-быһаара суруйуң.*

Бастакы булт.

Мин үһүс кылааска үөрэнэ сылдьан солондону бултаан турабын. Ол маннык буолбута.

Күһүн, хаар түспүтүн кэннэ, ыппын кытта ойуурга сырыттыбыт. Арай ытым сыгынах аннын үр да үр буолла. Мин сүүрэн тийээн сыгынах аннын маһынан анныалаатым. Онуоха кыра сырдык кыһыл өңнөөх кыыл ойон тахсан тиит диэки сүүрдэ. Биһиги экирэттибит. (49) (Бэлэм буолтан)

- *Биз аат тылла талан суруйуң, ыйытыылары суруйуң.*

Тураах оҕото.

Суол кытыгытыгар туох эрэ хара ыстаналыы сылдьара. Көрбүппүт, кып-кыракый тураах оҕото олорор. Кыната тостубут. Туора соһо сылдьар.

Тутан ылан дьиэбитигэр илдьэ бардыбыт. Тураахпыт оҕотун Федя диэн ааттаабыппыт. Араас үөннэринэн аһаппыппыт. Кэнникинэн тураахпыт дьиэтийбитэ. Кыната да оспуга.

Федя ордук Мурзилка диэн куоскабыт оҕотун кытта добордоспуга. Кинилэр биир иһиттэн аһыллара. (50) (Бэлэм буолтан)

- *Чопчу предметтэри көрдөрөр үс аат тылла булан устун. Ыйытыыта туруорун.*

Кистэлэн.

Билигин Алдан куорат турар сиригэр түң тайҕа этэ. Орто-салаа өрүскэ түһэр кыракый үрэххэ ханнык сир баайа баарын эвенк булчуттара эрэ билэллэрэ.

Аптаах илиинэн ыһыллыбыт курдук, үрүйэ устун көмүс тарҕанан сытара. Эвенкилэр ити көмүстээх үрүйэни баайдартан, тойоттортон өр сылларга кистээн сылдыбыттар. Кинилэр, үрүйэ кистэлэнэ арылыннабына, булчуттарга алдьархай үөскүө дии саныллара. (50)

- *Бэлиэтэммит тыллары быһаара-быһаара суруйуң.*

Өлүөнэбэ.

Сарсыарда. Күн сангардыы сырайан эрэр. Бөлүүн этиннээх ардах тоҕо суккуйан ааспыт. От – мас ибили сытыйбыта сүрдээх. Хаамтахха күөх оттон уу тохтор.

Угуттаан дэбилийбит Өлүөнэ доллоһуйа устар. Кини кэтиит-кэтит иэнигэр күөх халлаан күлүгүн көрүнэр. Үрдүк модьобо сыыртан хараңаччылар өрүс диэки көтөн сылбырыйаллар.

Элбэхтэрэ бэрт буолан биир кэм ытылла олоролор. Көстүбэт куруһубаны салгынна ойуулуурга дылылар. (54) (В.Сыромятников)

- Айылбакөстүүлэринкөрдөрөрааттылларыбуланбэлиэтээн.

Кырса.

Кырсамуусманантүүлээх. Уһунхойууттүтэтымныыттанхарыстыыр.
Кырсагуундарабауөскүүр.

Түргэнатахтаах. Сэргэх, чэрэнэскулгаахтаах. Сасытыбуланкөрөркырабыхарахтаах.
Олуссытымсахмуруннаах.

Сайынтонбуорутобулухаһар. Үрдүктөмторгохороононостор.
Оккооболорунулаатыннарар. Үтүнэнуоннабалыгынананаһатар. Кырсакутуйабытутансиир.
Күһүнтүтэситтэбинэбултууллар. (49) (Н.Пестряков)

Күөлгэ.

Түөлбэдиэнкыракүөлтэнхайадакөтөрарахсыбат.
Атынулахандаҕаныкүөллэргэанньатүспэттэр. Букүөлаһылыктаах, этэбэлээх.
Ононкустаркүөлутатуохаһылыктаабынбилэллэрэбит. Итихайдахбилэллэрий?

Айылбакыыллара, көтөрдөрөайылҕаныаһарыбилэллэр.
Сылгычыычааҕасылаайыбиирсиргэсымыыттыыр. Тураахтаруйаларынхаһандасүтэрбэттэр.

Айылбабарахсанолусдадьикти! (52) (Е.Макаров)

- *Биир уонна элбэх ахсаанга турар үстүү аат тылла булан уһулун. Анал ааты булан бэлиэтээн.*

Албын саһыл.

Өрдөөбүтэ саһыл уонна бөрө доҕордоспуттар. Саһыл дьиз көрөр, бөрө бултаан аҕалар.
Саһыл бөрөнү кытта бииргэ хороон хастарга быһаарыммыттар.

Бөрө үөрэ санаабыт. Кини урут аһыыр аһа, иттэр дьизтэ суох олорбута. Ол иһин быста хоргуйара, ырдыаччы тоноро. Онон бэрт улгумнук, ону ааһан саһыл өйүн хайбаан, сөбүлэспитэ.

Бөрө түүн аайы бултуур. Күнүс да сынньаммат. Саһыл соруудагынан ампаар онорор. (55)
(И.Сосинтан)

- *Аат тылларга үс холобурда булун.*

Дьикти түүн.

Айаал ийэтин кытта аҕата оттуур сиригэр барыста. Хомунан барыыларыгар борунуй буолла. Хойуу тыа устун ыллык суолунан хаамсан истилэр. Аны көбүс-көнө былыргы солоһун кэллэ. Тулатыгар анаан олордубут курдук намчы хахыйахтар үүммүттэр. Аны ый чабылһыйан

табыста. Ый сырдыгыттан күөх түүн эбии дыкти кистэлэнэ арылынна. Мастер уу-чумпуга бигэннилэр. Эчи кэрэтин, күһүннү түүн! (51)

- *Дабаанын ааттары булан бэлиэтээн.*

Халтархай табаарыс.

Кымырдабас хатынна ыттыбыт. Буортулаах үөнү туппут. Эмискэ күүстээх тыал түспүт. Кинини салгынна ытыйан таһаарбыт. Үрэх унуор бырахпыт. Кымырдабас тула көрүммүт, букатын билбэт сирэ эбит. Хойуу от быыһыгар мунаан хаалбыт. Үрэххэ киирбит. Көрбүтэ унуор дыиэтэ турар эбит. Таһааран биэр диэн чохуттан көрдөспүт. Чохута үөс диэки уста турбут. Чоху көхсө килэркэй, халтархай. (52)

- *Дабаанын ааттары ситимнэхэр аат тылларын кытта холбуу бэлиэтээн.*

Таммахтар.

Саргылаах саас сандааран кэллэ. Күммүт уота сылыйан, араас дьэрэкээн өннөөх сарданаларынан күлүмнүү оонньоото. Күн уота ириэрэн, от-мас, кырыыса хаара таммах буолан түстэ.

Сандал саас аан бастаан бу таммахтар түһүүлэриттэн сабаланаар. Күн уота күүскэ сылайдабына өрүһүспүттүү түргэнник тобугуруу түһэллэр. Онтон күн уота саппабырда да, аргыйы аҕай, наһаа бытаанлык, сүрэхтээбиттии таммалыыр. (50)

- *Бастакы этиини сүһүөхтээн суруйун.*
- *Бастакы этиигэ дабаанын ааты ситимнэхэр тылын кытта бэлиэтээн.*

Күөх зона.

Куула тыа аннынан үрэх ааһар. Кытыытын тулалыы ып-ыраас сиргэ талахтар үүммүттэр. Кинилэр намчы лабаалара биир тэң куудара буолан мөлбөһөн тураллар.

Талахтар кэтэх өттүлэригэр күлүк сир баар. Онно көпсөркөй хара буорга моонньофон, дөлүһөн, хаптабас уктара олордуллубуттара. Сэбирдэхтэр быыстарыгар хаптабас хойуу отонноро кытаран-набаран көстөллөр.

Бу барыта оҕолор олордубут уктара. (49) (Е.Макаровтан)

- *Дабаанын ааттары быһаарар аат тылларын кытта булан ыйытыыларда туруорун.*

Лабааба олорбут чыычаах.

Ойуур иһигэр киирэбин. Күөх солко мутукчанан лаглайа симэммит титириктэр тураллар. Бу кэмнэ ойуур барахсан кинини бэйэтигэр тардар курдук.

Ол истэхпинэ, иннибэр сип-синньигэс лабааҕа чыычаах түстэ. Күрүҥ өннөөх. Кылгас моойдоох. Харахтара хара оҕуруо курдуктар.

Чыычаах барахсан... Түүтэ-өнгө ырааһын! Хамсыыр буолбатах, тырымныыр. Таммах курдук ып-ыраас харахтара үөрүү уотунан чабылыһаллар. (50) (А.Сыромятникова)

- *Аат тыллары булан ыйытыыта туруорун.*

Күһүн кэлиитэ.

Түүн аайы хаһынныыр. Хаар хаһын нарын-намчы хатын мастары хаарыйда. Онтон сайылык саҕатынааҕы тииттэр көп лабааларын солотуу кыраасканан сотон ааста.

Күн күнүһүн бэрт сылаастык сырайбахтыыр. Чуумпуга көрдөххө сыһыы үрдүнэн ооҕуй оҕус күөх илимин утаҕа салгынна көтөр. Тула ып-ыраас, дьэп-дьэнкир, чэбдик. (42) (И.Сыромятниковтан)

- *Маарынаһар суолталаах хас да даҕааһынна суруйун.*

Тайҕа.

Тайҕаны илэ хараҕынан көрөр үчүгэй даҕаны! Оноҕос курдук көнө тиит мастар халлаанна харбаһаллар. Харана күөх харыйалар тыаһа-ууһа суох иһийэн тураллар. Үрүн көмүс өннөөх тирэх мастар, айгыр-силик хатыннар киэмсийэ киэркэйэллэр. Тэтинг мас сэбирдэхтэрэ тэлибирии оонньуулар. Өрүстэр биэрэктэрин намыын-намчы үөттэр киэргэтэллэр. Тайнага отон арааһа үүнэр. (46)

- *Элбэх ахсаанга турар туохтуурдары булан сыһыарыылары бэлиэтээн.*

Күн көлүйэ.

Көлүччэ мэндээркэй иэнигэр эрэхэ долгуннар дьэрэлиһэ сүүрэллэр. Кытытыгар кылыкынас от бөҕө үүммүт. Тыатын саҕатыгар сиздэрэй үөттэр лаглаһан үүммүттэр. Бу кыракый көлүччэ бэрт минньигэс балыктаах эбит.

Былыр сут дьыл дьоннор хоргуйан өлө сыспыттар. Күн аайы көлүйэлэригэр киирэн куйуурдуур эбиттэр. Көлүйэ барахсан сааһы быһа балыгынан аһаппыт. Бар дьону өлүүттэн быһаабыт. Ол иһин кинини Күн көлүйэ диэбиттэр. (54) (И.Сосинтан)

- *Сүүрэллэр, үүммүттэр диэн туохтуурдарга ыйытыыта туруорун.*

Кыһын.

Биһиги айаннаан иһэбит. Табалар сындыыстанан иһэллэр. Тымныыга тыыналлара ыраахтан бургучуйан көстөр. Кыһын тымныыта да сүрдээх. Айанныыр суолбут уһун, ыраах,

олус сылаалаах. Күүстээх тыал уун-утары сирэйбитигэр үрэр. Үөһө көрдөххө түгэбэ биллибэт борунгуй халлаан. Арай ыраах сулустар чабылыһаллар.

Быйыл кыһын биһиги элбэх тиини, саһылы бултаатыбыт. (44)

- *Бастакыэтиинисүһүөххэараарын.*
- *Чопчу предмети көрдөрөр үс тылла булан суруйун.*

Уу.

Уу айылбаҕа улахан туһалаах. Уу баар сиригэр үүнээйи арааһа үүнэр. Хамсыыр харамай элбэхтик үөскүүр. Уу суох сиригэр буортан туох да үүммэт. Биир да кыыл үөскээбэт.

Айылба уута күөллэргэ, өрүстэргэ, муораларга мунньустар. Уулаах сирдэргэ дьон олохсуйар. Муора уута доруобуйаҕа туһалаах.

Ууну киһи иһэригэр уонна суунарыгар, сири нүөлсүтэригэр туһанар. Ууну харыстаан туһаныахха. (50)

- *Биирдакыылүөскээбэт диэн этии тылларын сүһүөххэ араарын.*
- *Айылба көстүүлэрин көрдөрөр аат тылларда суруйун.*

Күөрэгэй-хорсун чыычаах.

Талах быһыһыгар кыракый чыычаах хамсаабакка олорор. Тонмут быһыылаах. Эмискэ чыычаах тыалы утары өрө көтөн табыста. Намчы кынатынан салгынна уйдаран турда. Үөһэттэн дыкти ырыа дьурулаата. Тыал ол ырыаттан тохтуурга дылы буолла. Сотору хас да күөрэгэй өрө көтөн табыстылар. Хаарынан бүрүллүбүт сыһы көмүс дорҕооннорунан туолла. Күн сылаас сарданаларыттан хаар уулан барда. Сарданалаах сааһы уруйдуур тойук кутулла турда. (55)

- *Бастакы этиини ырытын. Туһаны, кэпсиирэни, ойбоһос чилиэннэри булан бэлиэтээн.*

Туундара күһүнэ.

Туундараҕа күһүн эрдэ кэлэр. Халлаан сотору тымныйар. Табалар аны күлүмэнтэн, тигээйиттэн куттамматтар. Эбэнкилэр табаларын кытта тыалаах сиргэ көһөллөр. Түүн ахсын хаһың түһэр. Муус халыһаан иһэр. Күһүнү кыһын солбуйар. (28)

Ыраас таммахтар.

Тыал ойуур көтөҕөтүн тэбиир. Халлаан улам тымныйан, былытыран барар. Сотору-сотору ардыыр. Лабаалартан, харах уутун курдук, ыраас таммахтар тохтоллор. Ону мин мастар тымныыттан тонгон ытаһаллар дии саныбын. Испэр мастары олус аһынабын. (31)

- *Бираас таммахтар тохтоолор диэнгэ ханнык тыл предмет аатын, ханнык тыл предмет бэлиэтин, ханнык тыл предмет тугу гынарын көрдөрөллөрүй?*

Маннайгы хаар.

Маннайгы хаар түстэ. Салгын сөрүүдүйбүт. Сир үрдэ мап-манан буолбут, сымнаҕас хаарынан сабыллыбыт. Дьиэлэр сарайдара, мастар манхайбыттар, хаарынан бүрүллүбүттэр. Эмискэ күн чабылыыа тыкта. Салгын эмиэ ырааһырда. (26)

Кыһын.

Айаннаан иһэбит. Табалар биир кэмник сиэлэн иһэллэр. Тыыннара бургучуйар. Барар суолбут уһун. Тымныыта сүрдээх. Күүстээх тыал уун-утары үрэр. Үөһэ көрдөххө, түгэбэ биллибэт борунуй халлаан. Арай сулустар чабылыннаһаллар. (28)

- *Кэнники этии тылларын сүһүөхтээн. Сүһүөхтэр араастарын бэлиэтээн.*

Чыычаах оҕото.

Мотя сибэккилии сырытта. От быһыттан чыычаах көтөн табыста. Көрбүтэ чыычаах оҕолоро сыталлар. Айахтарын аталлар. Ас көрдүүлэр быһыылаах. Мотя аһына санаата. Сарсыныгар иэдьэгэй бытархайын илдээн, уйа кытытыгар уурда. Чыычаах оҕолорун иэдьэгэинэн аһатар буолла. (32)

Сага күөл.

Бу ыраах Саха сирин кураайы алааһа. Урут манна хамыйах да уу суоҕа үһү. Билигин хайдах курдук байҕал баар буолбутуй! Бу күөлү биһиги колхозпут үрэҕи быһан онорбута. Онтон бэттэх манна бөдөн бөһүөлэк олохсуйбут. Былыр манан биирдэ эмэ сылдыбыт атын оройуон дьоно билигин кэлэн соһуйаллар. (43) (С.Омоллоонтон.)

Чубуку.

Хайа тэллэбэр чубуку оҕотун бэдэр туппут. Кырдыаҕас чубуку таас хайа төбөтүгэр туран үөрүн маныыр. Кини бэдэр түөкүн ньылбыһан кэлбитин өйдөөн көрбөккө хаалбыт. Онтон алдьархай тахсыбытын кэннэ, дьэ билэр. Кини үрдүк сиртэн бэдэр диэки ыстанан кэбиһэр. Сытыы муоһунан сиэлийэ охсон түһэрэр. Сиэхсит бэдэр буутун соспутунан талахха сыылар. (46)

Балыксыт кэпсээнэ.

Остоолбо хайа Лена өрүс сүннүгэр баар. Сайын аайы ити хайаҕа үс араас кыыл баар буолар. Үөһэ очуос таас тумсугар мохсоҕол төрүүр. Хайа быарыгар кыракый сүүрээн аттыгар

хаас сымьыттыыр. Отгон аллара хайа дьапталҕа таастарын быһыгар кубах үөскүүр. Бу кыыллар бары манна эйэлээхтик олороллор. (42) (Н. Якутскайтан.)

Сардана.

Күн сарданата куула тыа үрдүн көмүс дуйунан бүрүйдэ. Чочумча буолаат, үөһэ халыйан табыста. Онтон сардана тыалга үрдэрэр чараас былыттарга охсулунна. Күһүннү курус халлааны сэргэхситэ сырдатан турбахтаата. Онтон оргууй киирэн, ньимис гынан хаалла. (32)

Сэдэх түбэлтэ.

Тракторист фермаҕа кэбиһиилээх оту состорон аҕалбыт. Сүөһү аһатааччы от үрдүн хаарды сылдыбыт. Кырыалаах көндөй сир баарын дьиибэргээн, маһынан **анньыалаабыт**. Арай, көндөй түгэбэр ырдьыгыныыр сана **иһиллибит**. Эһэтин билэн киһи саалаах дьону ыныран аҕалбыт. Эрэйэ суохтук эһэни бултаабыттар.

Эһэ, кэбиһиилээх окко кыстыырга соруммут эбит. Трактор тыаһыгар да, айан нэксиэтигэр да **уһуктубатах**. Дьэ, кытаанахтык утуйар **оҕонньор** эбит. (54)

- *Бэлиэтэммит тыллары сүһүөхтэргэ араарың. Сүһүөхтэр араастарын бэлиэтэң.*

Кыһын.

Кыһын обургу сыты тыалынан кыскайданан кэллэ. Мастар кэрэ симэхтэриттэн матан санньыһан тураллар. Ол да буоллар кыһын айылҕа көстүүтэ олус кэрэ. Саймаарыйар сүүрүктээх кэрэ Лена мууһунан бүрүллэн ньимийэн сытар. Күн көмүс кыырпахтара ыраас мууска ыһыллыбыттар. Ол араастаан тырымнаан, күлүмнээн көстөр. (39)

- *Икки бастакы этии тутаах чилиэннэрин бэлиэтээн.*

Оскуола учаастага.

Мухтуйа оскуолата Лена өрүс үрдүгэр турар. Оскуолаҕа учаастак тэриллибитэ. Үөрэнээччилэр учууталларын кытта буор таспыттара, дьаамалары хаспыттара. Тыаттан араас мастары түөрэн аҕалан олордубуттара. Кинилэргэ төрөппүттэр эмиэ көмөлөспүттэрэ. Сайын учаастактарын оҕолор бэйэлэрэ көрөллөр. Манна араас сиэмэлэри тылыннанан үүннэрэллэр. Соҕурууну үүнээйилэр эмиэ бааллар. (40)

- *Элбэх ахсаан сыһыарыылары булан бэлиэтээн.*

Тайах.

Тайах сэргэх кыыл. Кини сороѳор сарсыарда күннэ туора туран сыламныыр. Арай ол кэмнэ тыалы утары балаччы чугаһатыан сөп. Уонна күнүскү ыам саѳана ынах курдук сытан эрэн утуйар. Ол бириэмэбэ киниэхэ олох куттала суох кириэххэ сөп. Оттон биллэбинэ, кинини туох тутуох бэйэлээх буолуой? (42) (М.Черосов суруйуутунан.)

Эһэ итирэрэ.

Эһэ саас арѳабыттан тахсаат, кымырдаѳас оргулун булар. Үрэйэн баран, тылын таһааран кымырдаѳас оргулугар анһар. Онно сүүрэн тахсар кымырдаѳастары бэрт минһыгэстик ньэлбэнэн иһэр. Күнү күннүктээн оннук аһаан муңнанар. Ол кэнниттэн иѳэҥнии-иѳэҥнии, кининэйэ олорор буолар. Ону булчутгар эһэ кымырдаѳаска итирэр дииллэр. (40) (М.Черосов суруйуутунан.)

Айылѳа барахсан.

Айылѳаны ким таптаабата баарай? Мин эмиэ айылѳаны таптыбын. Кини өссө ордук тупсан, чэлгийэн иһиэн баѳарабын. Сайылыгым чугаһыгар кыра оѳоруот сирэ баар. Быйыл саас онно дьэдьэн ыспытым. Онтум син тахсан эрэр. Киниттэн мин үүнүүнү эһиил ылыам. Советскай дьон айылѳаны байытарга, киниттэн өссө ордук туһаны ыларга кыһаналлар. Оскуолам миигин эмиэ итинник тыынна иитэр. (51) («Бэлэм буолтан»).

Хатын – Үрүйэ.

Мин төрөөбүт сирим Хатын-Үрүйэ үлүскэн сүүрүктээх өрүс үрдүгэр турар. Төгүрүк ырааһыйалардаах. Илин өртүнэн ньирээйи титириктэрдээх, имигэс иирэ талахтардаах. Аѳыйах хойуу хатыннардаах, чоҥоох-чоҥоох көлүччэлэрдээх. Үрдүк сыырдаах үрүйэлээх. Сүрэѳи сылаанһытар, сүргэни көтөѳөр дьикти кэрэ сыттаах тыалаах. Тыатыгар дьэдьэн бөѳө үүнэр уот сиэбит куруннаах. Өрүһүн кытыытыгар сугун, монһоѳон үүнэр. (54)

• *Ырааһыйалардаах диэн тыл аһаѳас дорѳооннорун ырытын. Илин уонна кэлин аһаѳас дорѳооннору бэлиэтээн.*

Ойуур мэндиэмэннэрэ.

Ойуурга көтөрдөр уонна кыракый кыыллар бэйэлэрэ туспа мэндиэмэннэрдээхтэр. Саамай аллара кутуйахтар олороллор. Кинилэр мас төрдүгэр уйаланаллар. Чыычаахтар уйаларын сир үрдүгэр оңороллор. Чаччыгыһынардар орто харыйалар лабааларыгар уйаланаллар. Тонсоѳойдор, киргиллэр үөһэ кумалаанна хорѳойоллор. Чычып-чааптар, мэкчиргэлэр өссө үөһэ онгостоллор. Саамай үөһэ тынырахтаах көтөрдөр – кырбыйдар, кыыртар, боруллуолар,

хотойдор – уйаланаллар. Хас биирдii кетер хайаан да бэйэтин эрэ мэндиемэнигэр олоор. (55)
(М.Пришвин)

- *Сэргэстэспит бүтэй дорбооннору булан бэлиэтээн.*

Балыксыттар.

Хобордоох курдук кыракый, чонкучах алаас хоту өртүгэр алаады курдук төгүрүк күөллээх. Биһиги онно мунхалаан тахсан, уу кытыытыгар чэйдii олордубут. Чуумпу күөл уута мэндээрэр.

Арай күөл диэки көрбүшпүт, собо ытырыылаах икки андаатар уу анныттан күөрэс гына түстүлэр. Тахсаат ууну киэнник силэйэн, кытыы диэки былдыастылар. Устан дьурулаан уйаларыгар табыстылар. Кэннилэриттэн оҕолоро тахсан кэллилэр. (51) (Е.Макаровтан)

- *Бүтэһик этии тылларын дорбооннорун ырытын.*
- *Сэргэстэспит бүтэй дорбооннору бэлиэтээн.*

Улар уонна кырынаас.

Саас дыбардаах тымныы сарсыарда Ваня уонна Саша үрэх устун баран испиттэрэ. Үтэн киирбит тыа тумсугар эмискэ хаар анныттан моонньугар мананнаах улар кетөн бурҕачыйан табыста. Оҕолор дьиибэргээн одуулаһа турдулар. Улар кетөн иһэн сотору сиргэ кэлэн түстэ. Сүүрэн тийэн көрбүттэрэ, улар моонньугар кырынаас эриллэ сылдьан, быһа кэрбээн түһэрбит.

Улар кыһын хаарга саһар. Кырынаас хаары аннынан үөмөн бултаабыт. (55)
(Е.Макаровтан)

- *Элбэх ахсаан сыһарыытын булан бэлиэтээн.*

Лена өрүс.

Лена Сибирь өрүстэриттэн биирдэстэрэ. Бириистэннэригэр тыйыс арктической муораларынан сылдьар бөдөн таһаҕас таһар суднолар тохтуулар. Ленанан сайын устата араас таһаҕастары тиэммит баржалаах катердар айанныылар. Пассажирскай теплоходтарынан Сибирь улуу өрүһүн Лена кэрэ миэстэлэригэр сылдьаахха сөп.

Бу сүнкэн өрүс балыгынан баай. Киниэхэ уомул, тууччах, сыалыһар, бил, күөнөх үөскүүр. Лена өрүс биһигини аһынан-танаһынан хааччыйар. (53)

- *Нууччалыы суруллубут тыллар олохторун, сыһарыыларын бэлиэтээн.*

Алдан көмүһэ.

Октябрьскай революция Россия баттамыт норуотугар көңүлү аҕалбыта. Норуот бу көңүлүн революция өстөөхтөрүттэн туруулаһан көмүскээбитэ. Гражданскай сэрииттэн алдыаммыт-кээһэммит хаһаайыстыбаны чөлүгэр түһэриигэ кыранысса таһыттан бурдугу,

станоктары, массыналары атылаһыга үп-харчы наада буолбута. Эдэр Советскай былаас бэйэтин эрэллээх саллааттарын Сибирь түң тайҕатыгар көмүһү көрдөөһүннэ уонна хостоһунна ыталаабыта. Кинилэр Алдан өрүс салааларыгар көмүһү булбуттара.

Билигин Алдан Саха сириҥ промышленнай оройуонун киинэ буолла. (60)

Бүлүү баайа.

Бүлүү биир кэрэхсэбиллээх баайа цеолит буолар. Дьон ити минералы «аптаах таас» диэн ааттыллар. Кырдык, дьэ ити дьикти таас. Цеолит тааһы мээккэлээн сүөһүгэ сиэттэххэ ынах элбэх үүтү биэрэр. Ньирэйдэри итинник аһаттахха төрөлкөй буолаллар, түргэнник улааталлар. Оттон оҕуруокка уоҕурдуу курдук куттахха үрдүк үүнүүнү ылыабың. Цеолит ити кистэлэнэ санардыы билиннэ. Цеолит көмөтүнэн өрүстэр, үрэхтэр кирдээх ууларын уонна буруонан киртийбит салгыны ыраастыахха сөп. (59)

Сылгы чыычааҕа.

Тэлгэһэҕэ сылгы чыычааҕа сүүрэкэлиир. Барахсан, хара сарсыардаттан киэһээннэ диэри үлэлээн үрүлүйөн-харылыһан биэрэр да, муң саатар, биирдэ сылайбыт-сыңдалыйбыт быһыытын көрдөрбөт.

Уйатыгар түүнү-сыһы, хаппыт оту таһан баран, сиргэ түһэн олорор. Хамсаабат. Сынһанар. Онтон түүтүн-өһүн ыраастанар. Ити курдук олоро түһээт, эмиэ көтө-көтө түспүтүнэн, сүүрбүтүнэн, көрдөөбүтүнэн, таспытынан барар.

Сылгы чыычааҕа, быыкаайык бэйэтэ, дьэ дьоһун үлэһит. (60) (В.Сыромятниковтан)

- *Үһүс этиигэ аат тыллары булан бэлиэтээн, ыйытыларда туруорун.*

Боря суола.

Боря ийэлээх аҕата фермаҕа үлэлиллэр. Онон кини оскуолатыгар ферматтан сылдьан үөрэнэр. Суолун, онно үүнэр отун-маһын бэркэ билэр. Суола дьыл хайа да кэминээбэр күһүн тупсар. Оол, уот кыһыл талах көстөр. Оттон бу килбэспит иннэлэрдээх долохуна уга. Кытара буспут аһа хараарбыт, таарыйдахха сиргэ түһэр.

Боря сэндээркэй оттоох-мастаах кырдал устун дэгэйэн истэ. Хахыйахтар сэбирдэхтэрин тыал хастаабыт. Ыллык суол бүтүннүүтэ көтөбөнөн тэлгэммит. (62) (В.Сыромятниковтан)

• *Тугунан? Тухтааһар? диэн ыйытыларга эппиттиир аат тыллары булан устун.*

- *Тыа, ыллык, устун, барар, тыргылан – бу тыллары сааһылаан этиитэ суруйун.*

Ленскэй куорат.

Бу куорат революция иннинэ Мухтуйа диэн ааттаах кыракий бөһүөлэк этэ. Манна Якутскайтан Иркутскайга диэри почта таһар дьяамсыктар тохтоон, сынньанан ааһаллара.

Онтон биирдэ геологтар Саха сиригэр Мухтуйаттан чугас сиргэ алмаас баар сирин булбуттара. Ол кэмтэн ыла бөһүөлэк уларыан барбыта. Түнкэтэх тайҕанан массыына суола тыргылыбыта. Саҥа тутууларга араас таһаҕастар таһыллыбыттара. Манна саҥа өрүс порда, автобаза, тутуу матырыяалларын оңорор комбинат тутуллубуттара. Бөһүөлэк куорат буолбута уонна Ленскэй диэн ааттаммыта. (65)

- *Анал ааттары булан бэлиэтээн.*

Кыһыл кинигэ.

От-мас, көтөр-сүүрэр, биһигини тулалыыр тыһынар тыһыннаах барыллара – айылҕа оҕолоро. Манна туһата суох, туһалаах диэн туох да араарыллыбат. Быыкаайык бырдахтан баараҕай тайахха, саҥа быган эрэр ачаттан линкир тииккэ тийэ бары туһалаахтар. Балартан хайаларын эмэ суох оңордоххо атыттара эмиэ өлөн-сүтэн барыахтара.

Кыһыл кинигэбэ айылҕаттан сүтэн эрэр үүнээйилэр, көтөрдөр, харамайдар, кыылар киирэллэр.

Эһиги көтөрү-сүүрэри сиһилии билиң уонна харыстаан! (59)

- *Туохха? Туохтан? диэн ыйытыыларга эппиэттиир аат тыллары булан хоһуласпыт бүтэй дорбооннору бэлиэтээн.*

Туруйа.

Мин кыра эрдэхпинэ, дьонум туруйаны иппиттэрэ. Ол маннык этэ. Таайым Уйбаан үлэлии сылдьан туруйа оҕотун булбут. Туруйа кырата бэрт буолан таайбыттан куоппатах. Кинини тутан ылан суумкатыгар уктан дьиэтигэр аҕалбыт.

Туруйа оҕотун дьиэ иһигэр ыппыттара. Кини маннай утаа киһиттэн куотара. Онтон, улам үөрэнэн, аһатар киһиттэн куоппат буолбута. Туох аһы биэрэргин сирбэккэ-талбакка аһыра. Биир күһүн уонна кыһын биһиэхэ оморбута. (60)

- *Сирэй солбуйар ааттары булан бэлиэтээн. Ыйытыыларын туруорун.*

Хоту дойду сааһа.

Хоту дойдуга саас үгэнэ. Сир тымырдарын устун хаар уута халдыгырыы сүүрэр. Дохсун сүүрүк көнүскэ түһэн, үөр хопто балыкка үмүөрүспүтүнүү, үрүн күүгэнинэн аллар. Лена өрүс көмүөллээн күөрэлиир.

Оттон ойуурга табыстахха саҥа тыллан эрэр күөх мутукча, сэбирдэх сыта дыргыйар. Айылҕа уһуктар кэрэ-бэлиэ кэмэ. (46) (Н.Винокуровтан)

- *Бэлиэтэммит дабаанын ааттары быһаарыг. Ситимнээр аат тылларын бэлиэтээн.*

Хахыйах.

Балабан ыйыгар бөһүөлэги көбөрдүүгэ үлэлээбиппит. Мин онно сылдьан биир хахыйабы түөрэн ажалан дьиэм таһыгар олордубутум.

Сыллар-күннэр ааһыахтара. Хахыйах ситэн-хотон аар хатың буолан хойуу лабаатынан суугунуу тыаһыаба. Ырыаһыт чыычаахтар мунһустан хас лабаатын аайы үөрүү музыкатын тардан күндү сайыны уруйдуохтара. Оҕом кэнэбэс улаатан кэлэн, хатынна өйөнөн туран оҕо сааһын санааба. (50) (Н.Винокуровтан)

- *Туохтуурдары аннынан бэлиэтээн.*

Маннайгы хаар.

Көмүс күһүн ааһан, сир тоңно. Кырыа бытык кыһын Хоту Муустаах муоратыгар уһуктан айаныгар турунаары оңостор. Биир сарсыарда манан хаар кыырпахтара салгынна тэлээрэн түстүлэр. Хатын лабааларын ичигэс туус манан суорҕанынан саптылар. Тыа бүтүннүү сана көп хаарынан бүрүллэн нуктаан турар.

Манайгы хаар түһэрэ кэрэ даҕаны. (50)

- *Аат тыл дабаанын аат суолтатыгар туттуллубутун булан бэлиэтээн. Ыйытытытын туруорун.*

Күн.

Киһиэхэ саамай күндү – күн. Киһи бастаан төрөөт күнү көрөр. Күн барыбытыгар үтүөнү оңорор. Күн көрүү, от үүнүү, сибэкки тэтэриэ. Кырдык, күнэ суох тыынар-тыыннаах олорбот. Отгон күн үчүгэй үлэһит. Саас аайы улуу муустары ууларар. Халын хаары ууларан күөх оту үүннэрэр. Күн тахсарын көрөр олус кэрэ!

Күн тахсаат мастар күөх солко киистэлэрин көмүс дуйдуур. Ырыаһыт чыычаахтары уһугуннарар. (56)

- *Дабаанын ааттары аат тыллары кытта бэлиэтээн, ыйытыылары туруорун.*

Тиин өйө.

Бүгүн хаарга кыракый кыылар уонна көтөрдөр суолларын көрдүм. Олортон биир манныгы ааһан биллим. Тиин хаары тэһэ түһэн муохха киирбит. Онтон күһүн кистээбит икки эриэхэтин булан таһаарбыт. Олорун сонно сиэбит, мин хаатарын көрдүм. Онтон, уонна метр

кэриңин бараат, эмиэ умсубут. Хаарга эмиэ эриэхэ хабын хаалларбыт. Хас да метри баран, үсүһүн киирбит.

Дьикти! Хаар халын аранатын курдат эриэхэни сытынан булан ылбыт. Мин тиин өйүн, сатабылын сөхтүм. (65) (М.Пришвинтэн)

- *Буолар уонна буолбат формаба турар туохтуурдары булан бэлиэтээн.*

Көмүс туорах.

Көмүс туорах сиргэ түһээт сириэдийэн, буорга түһээт мунугаан барбыт. Сотору лоһуор көмүс туорахтанан, өгөр куоластанан, ас кутан, үүнэн күндээрийэн тахсыбыт.

Үүммүт куолаһы сынһан баран, туорахтарын иккиһин буорга түһэрбиттэр. Эмиэ хаһынтан харыстаабыттар. Кураантан хорҕошпугтар.

Көмүс туорахтар сиргэ түһээт үүнэн мунугаан барбыттар. Сотору төрдүттэн төбөтүгэр диэри толугу туорахтанан, ас кутан, бурдук ас диэн ааттанан үүммүт.

Көмүстээбэр күндү, арытааҕар амтаннаах, эттээбэр минньигэс, туохтааҕар да тотоойу ас буолбут. (64) (И.Даниловтан)

- *Бастакы этии тылларын састаабынан ырытын.*
- *Икки аат тылла булан суруйун.*

Өргөннөөх эбэ.

Өргөннөөх эбэ куула өртүгэр сэттэ улахан, бэйэ-бэйэлэриттэн чугас-чугас сытар дүөдэлэрдээх.

Бу эбэбэ үөскээбит киһи киэн, холку санаалаах буолар үһү. Көтөрү-сүүрэри, оту-маһы таптыыр, айылҕа барахсан айбыт бары кэрэтинэн дуоһуйар, онуоха ис сүрээбиттэн сүгүрүйэр киһи атын киһиэхэ сутуругун көтөбүө дуо? Суох. Көтөбүө суоҕа.

Айылҕаба баар кэрэ биһиги иэйиибитин уһугуннарар. Туох баар үчүгэйгэ, кэрэбэ, үтүөбэ ыңыраар, айымньылаах үлэбэ кынаттыыр. (60) (И.Сосинтан)

- *Иккис этиини саҕа чаастарынан ырытын.*

Күһүңнү күн.

Дьибитигтэн тахсан, күһүңнү тыа устун бардыбыт. Халлаан былыта суох, ыраас, ичигэс. Маннык күһүңнү күн тыаны көрүө этигит!

Манна төһөлөөх элбэх өң, төһөлөөх эгэлгэ кырааска баарый? Хатын сэбирдэбин ылан көр. Дьураа тымырдара сап-саһархай өгнөөхтөр. Ортото күп-күөх, эрбии тийһин курдук сарбынньахтара ап-араҕас лааһынан сотуллубут. Оттон дөлүһөн уга уонна долохоно сэбирдэхтэрэ билигин саһаран тураллар. Кэлин кып-кыһыл өгнөнүөхтэрэ. (58) (Н.Якутскайтан)

- *Бастакы этиини чилиэннэринэн ырытын. Аат тылларга ыйытыыта туруорун.*

Айылҕа көмүскэлигэр.

Айылҕаҕа харысхала суох сыһыан планета кэскилигэр суоһуур. Билигин куораттан тыа сиригэр тийэ техника элбээтэ. Массыынанан тыаны быһыта сүүрдэн, оту-маһы мэнээк алдьаталлар. Көбөрөр урсунунан күөрэйэр көтөр аалларбыт салгын бөбөнү силлэр. Күөлү, өрүһү, муораны киртитии эмиэ баһаам. Ол да иһин биһиги правительствобут айылҕаны харыстыыр сокуоннары таһаартыыр. Ол сокуоннары олоххо киллэри, кытаанахтык хонтуруоллааһын-хас биирдии советскай киһи иэһэ. Ото-маһа, уута-салгына суох буоллахпытына хайдах дьон буолуохпутуй? (65) (М.Ефимовтан)

- *Бастакы этиигэ аат тыллары булун, ыйытыыта туруорун.*

Мурзик.

Оҕонньор тыаттан бэдэр оҕотун аҕалла. Кини соҕотох. ынахтаах, уонча кууруссалаах уонна биир кырдыаҕас ыттаах. Ытын аата Кунак. Бэдэр сытын билэн, Кунак арҕаһын түүтүн туруорда, ырдыгынаата.

Оҕонньор дьиэҕэ киирэн, орон анныттан корзинаны ылан бэдэрин оҕотун сытыарда. Сотору Мурзик атаҕар кытаанахтык турар буолла уонна күнү быһа оонньоон тахсар.

Арай биирдэ Кунак нухарыйа сыттаҕына, Мурзик үөмэн кэлэн кини хооньугар сытынан кэбистэ. Сотору кинилэр доҕордоспуттара. (63) (В.Бианки)

- *Бастакы этиини этии чилиэннэринэн ырытын.*

Сүлүүдэ.

Биһиги Сахабыт сирэ элбэх баайдаах. Оннук биир туһалаах баайынан сүлүүдэ буолар. Сүлүүдэни булбут булчут Виктор Иванович Захаров этэ. Кини сүлүүдэлээх сиргэ геологтары сирдээн илдьибитэ. Онтон ыла сүлүүдэни хостуур буолбуттара.

Сүлүүдэ олус наадалаах. Араас массыыналары, прибордары оңорууга киэнник туттуллар. Сүлүүдэтэ суох аныгы самолеттары уонна космическай хараабыллары оңорботтор. Сүлүүдэни хостоһуңна Советскай Союзка биир бастың миэстэни ылабыт. (58) (И.Даниловтан)

Хотугу таба.

Урут биһиги Сахабыт сиригэр үгүс кыыл таба баара. Кыыл табаны көрбүт эрэ барыта кэрэхсиир. Кини быһыыта-таһаата, адаарыйа үүммүт баараҕай муостара олус кэрэлэр.

Билигин кыыл таба ахсаана абыяата. Ити туохтан тахсарый? Кыыл табалар наһаа элбэх өстөөхтөөхтөр: адьырба аһыылаах бөрөлөр, сизмэх сизэгэннэр, оннооҕор таба кырачаан оҕолорун бултаһар саһыл.

Кыыл таба үөрэ кыһын ойуурдаах сиргэ олохсуйар. Сайынын муора кытытыгар киирэр. (58)

- *Этии биир уустаах чилиэннэрин булун.*

Сайын барахсан.

Бэс ыйа. Абыях хонук иһигэр сир-дойду симэннэ-киэргэннэ, ситтэ, силигилээтэ. Айылба барахсан аан ийэ дойдуну чэл күөбүнэн таһыннарда. Күөх сыһылар, күөх халдыайылар, бэл күөх күөллэр, өссө сырдык күөх халлаан. Көрө туруохха тоҕо баҕас үчүгэйэй, эриэккэйэй!

Ханна барытыгар салгын от-мас чэбдик, дыргыл сытынан туолбут. Тула барыта тыаһыыр-ууһуур, долгуйар, ыллыыр-туойар, үөрэр-көтөр! (54)

- *Аат тылла, туохтуурда, даһаанын аатта биирдиитэ булан суруйун. Ыйтыыта туруорун.*

Күһүн.

Күһүн сири-дойдуну кыһыл көмүстүү солотуулуур. Хатын, талах, үөт сэбирдэхтэрэ тэлимнэһэ түһэллэр. Күөллэр улара ордук көбөрбүт курдук буолаллар. Кинилэр эрһэ долгуннарыгар айан кустара түһэн ааһаллар. Киэн халлаанга үөһэ тахсан, хотой кыыл, аан ийэ дойдутун эргиччи көрөрдүү, көтөн даллайар. Арай үөр хаастар, Лена өрүс уһун ньуурун суол оностон, хотуттан собуруу диэки үс муннуктуу көтөн суксуруһаллар. (54)

- *Аһаһас сүһүөхтээх тыллары булун. Ол тыллары сүһүөхтээн.*

Куба.

Бу үрэх ойуурун иһигэр бэрт сырдык уулаах көлүйэчээн баара. Онно соҕотох куба оморбута. Ол куба өнө - түүтэ ырааһа, үчүгэйэ бэрдэ. Кини кими да кытары доҕордоспот этэ. Оннооҕор баҕарбат буола-буола дорооболоһоро. Туртабар уһун моонньун күөкэтэн баран, тула өттүн одуулаан көрүнэр. Ыалын диэки кынчас гынар. Дорообоҕо хардаран ханныктык эмэтик баһын хоңкус гыннарар. (51) (В.Бианки.)

Кутуйах умсар эбит.

Күһүн кус көнүллэммит кэмэ этэ. Мин кыра кустарга хапкаан ииппитим. Ону көрө сырыттаһына ууга туох эрэ «чолуп» гыммыта. Арай андаатартан кыра ханнык эрэ харамай

устан эрэр эбит. Кытыгыга чугаһаат, кини эмиэ умсан хаалла. Уу бүтэй көрөбүн, кини кытыгы диэки устан эрэр. Күөрэйэн тахсыбыта, кутуйах буолла. Кутуйах умсарын сана көрдүм. (49)

- *Иккис этии чилиэннэригэр ыйытыыларда туруорун.*

Балыксыт эһэ.

Мин аатырар Соболоох Түөйэ диэн күөлгэ балыктыы тахсыбытым. Күөлгэ чугаһаан кэлбитим. Биир хара эһэ ууну ыһан күдээриңнэтэ сылдыар эбит. Миигин көрөөт, кини тыаҕа сүүрэн мөөһөлүйдэ. Кэнниттэн икки оҕото сүүрэн бойборустулар. Кинилэр сылдыбыт сирдэригэр тийдим. Эһэлэр тугу гыммыттары билээри тула көрдүм. Ийэ эһэ, ньалыар уунан кэрийэ сылдьан, соболору тутан ылан хонууга тамныыр эбит. Ону оҕолоро ичигэстээн сиэн иһэллэр эбит. (58)

Кыылар дьиктилэрэ.

Тыа кыыллара булчуту эмиэ албыннааччылар. Тиң булчут киниттэн араппакка сонордохорун билэр. Оччоҕо тиң, тиит суон мутугар тахсан, көстүбэт гына мутук устун сытынан кэбиһэр. Ону үөрүйэҕэ суох булчут үксүгэр булан көрбөт. Солоҥдо, андаатар, саһыл тыыннаах хаалар туһугар туохтары да быһа кэрбэнэллэрин кэрэйбэттэр. Хапкаанга иннинэхтэринэ, атахтары быһа кэрбэнэн баран хаалааччылар. Хапкаантан, туһахтан, сохсоттон куоппут кыылар булчут ити тэриллэригэр хаһан даҕаны иккиһин түбэспэттэр. (60)

- *Бастакы уонна бүтэһик этиилэр тутуах чилиэннэрин булун.*

Алмаас куората.

Мирнэй куораты алмаас куората диэн ааттыылар. Бу куорат сис тыаҕа Иирэлээх үрэх үрдүгэр тутулубута. Манна чугаһынан күөл даҕаны, улахан үрэх даҕаны суох. Иирэлээх саас аайы хаатын таһынан угуттуур. Оттон сайын быста уолан хаалар. Сана тутулубут куоракка, алмааһы хостуур, сууйар фабрикаларга үгүс уу туттулар. Ол иһин бу үрүйэни таас уонна буор быһытынан быстылар. Онон сааскы халаан уугун хаайан, улахан күөлү онордулар. (60) (Н.Якутскай.)

Бизс уон мас.

Лена өрүс бизэрэгэр кыра дэриэбинэ баар. Дэриэбинэ ортотугар баар обургу дьиэҕэ сарсыарда аайы оҕо аймах мустар. Бу-оскуола. Манна бизс уон үс оҕо үөрэнэр. Оскуолаҕа пионердар, октябрёноктар иллээхтик үлэлиллэр, үөрэнэллэр. Кинилэр үөрэхтэригэр бары ситиһэллэр.

Күһүн, саас аайы оҕолор мас олордоллорун таптыыллар. Оскуолаларын таһыгар биэс уон мас силигилии үүнэн турар. Оттон сайын оскуола тулатыгар араас сибэккилэр үүнэллэр. (56)

Атыыр уонна бөрө.

Үтүө атыыр бөрөбө бэриммэт, үөрүн да тартарбат. Бөрө баарын биллэбинэ, атыыр үөрэ бүтүннүү биир сиргэ куучалаһа түһэр. Сылгылар барахсаттар бэйэ-бэйэлэригэр ыгыта түһэн тураахтыыллар. Оттон атыыр буоллабына, үөрүн тула холоруктуур. Бөрөнү кытта тиһинэн, атабынан киһирсэр. Биир кэм кыылга иннинэн буола сылдьар. Бары түөкүттэр адьынаттара биир. Бөрө эмиэ хаһан да сылгыга утары түспэт. Оттон кэннигинэн буол, куот эрэ. Оччоҕо тугу хоргутуоңуй? (60)

(М.Черосов суруйуутунан.)

Көтөрдөр.

Уу көтөрө барыта сиргэ уйаланар. Кураанах кус дулҕа быыһыгар, тыаҕа мас анныгар сыммыттыыр. Сайын оҕолорун ууга батыһыннаран субуруттан киллэрэр. Кус оҕотун киллэрбит уутун киһи биллэбинэ, атын күөлгэ көһөрөн кэбиһэр. Ордук көбөн сэрэх көтөр. Алааска киһирэн истэххинэ, биирдэ-иккитэ маатырҕаан баран сүтэн хаалар. Үөл кус үксүн хомус быыһыгар, күөл арыытыгар уйа туттар. Куоҕас оннооҕор уйа тутта да соруммакка, муох, кута үрдүгэр сыммыттыыр. (61) (М.Черосов суруйуутунан.)

Айылҕаны билгэлээһин.

Моҕотой чуруктаатабына ардах кэлэр. Чирбэ ардахха көбөр. Ньургунун сэбирдэбэ ньалҕархай буолуо. Оччоҕо үчүгэй саас буолар.

Кыһын тымныы бириэмэбэ мас мутуга таһыргыыр. Оччоҕо ичигэс буолар. Оттон ичигэс бириэмэбэ таһырҕаатабына тымныйар. Илонтон уонна собурууттан түһэр тыал ардабы, хаары аҕалар. Арҕааттан уонна хотуттан үрэр тыал тымныыны аҕалар. Этиннээх, чабылҕаннаах сайын киһитигэр-сүөһүтүгэр үчүгэй сайын буолар. (52)

Саас кэллэ.

Кыыдааннаах кыһыммыт ааста. Күн уһаан, халлаан сылыдар сылһыан, саас барахсан күлэн-үөрэн тиһиэн кэллэ. Саас маннайгы илдьиттэрэ туус манган тулуктар туртаннны көттүлэр. Туох барыта сэргэхсийбит, күлбүт-үөрбүт курдук. Оҕо аймах таһырдыаттан киһирбэт буолбута ыраатта.

Сотору өрүстэр, күөллэр муустара ууллуо. Кэбэ көтөр кэрии тыабыт кэтэбиттэн этэн чоргутуо. Мастер нуолур солко мутукчанан симэниэхтэрэ. Сир-дойду дыргыл мүөт сытынан анылыһыа. Кэрэ-дьикти ойуулаах лыахтар тэлибирии көтүөхтэрэ. (63)

- *Кэнники үс этиини этии чилиэннэринэн уонна саңа чаастарынан ырытын.*

Эһэ.

Сайын көнүлгэ сылдыар эһэ киһиэхэ саба түспэт. Эн кинини тыытыма эбээт. Оттон тыытыстаххына, тугу хоргутуоңуй? Эһэ олус киннээх. Ытан бааһыртың да, бэйэбэр утары ыстанар. Дьаадыйан эрэр эһэбэ сутуруккун көрдөр да, ырдьыгыны түһэр, сойуоласпытынан барар.

Ордук ынырык оҕолоох эһэ. Оҕотун күрэппит киһини муммакка экирэтэн булар. Киһи курдук, чуннаан, түүн балааккатыгар саба түһэр. (51) (М.Черосов суруйуутунан.)

Эһэ эриэхэлиирэ.

Эриэхэлээх сиргэ оноло диэн көтөр баар буолар. Кини сарсыардаттан кизһээннэ диэри эриэхэлээн тахсар. Оңоло ыраастаабыт эриэхэтин хатырык быһыгар, сылбах анныгар хаһаанар.

Били оноло муспут эриэхэтин, кэнниттэн экирэтэ сылдьан, моҕотой хомуйсан илибирэтэр. Оҕолоох-уруулаах моҕотой уон икки киилэбэ тийэ эриэхэни хаһаанар. Оттон сулумах моҕотой киэнэ алта-аҕыс киилэ буолар.

Күһүн эһэ арҕахха киирэр кэмэ кэлэр. Кини моҕотойу уоран батыһар эбэтэр кэтэһэн олорор. Булар эрэ били муннаах хасааһын бүтүннүү сиэн кэбиһэр. Оннук биир икки хасааһы сиэтэ да, арҕаһын булан сытынан кэбиһэр. (79) (М.Черосов суруйуутунан.)

Баабыр кыыл.

Мин Владивосток куоракка үөрэнэ сылдыбытым. Сахама сиригэр бултуу үөрүйэх буолан, дьону кытта бултаһа барсарым. Биирдэ бэһиэ буолан дьиикэй кабаннары бултуу оройуонна тахсыбыппыт.

Олохтоохтор бу эргин баабыр кыыл баар диэн кэпсээбиттэрэ. Дьоммун кытта хайа үрдүгэр тахсан көрсүһүөх буолбутум. Хайаны ортолуу тахсан баран, биир дууп анныгар тохтообутум. Аппа иһигэр туох эрэ элэс гыммыта, мин саабын хаһан ылбытым. Көрбүтүм сүүнэ улахан баабыр мин ыппыт туртаһым турбут сирин сытыргыты турар. Ону көрөөт, куттанан уңуохтарым босхо бардылар, ыппакка хааллым. (74) (Н.Якутскайтан.)

Кэмпэндэйигэ.

Якутскайтан борокуотунан Лена уонна Бүлүү өрүстэринэн бардыбыт. Төрдүс күммүтүгэр Сунтаарга кэллибит. Мантан массынанан Кэмпэндээйигэ айаннаатыбыт. Бөһүөлэк өрүс уңуор баар. Суол-иис үчүгэй. Кэмпэндээйи бөдөн бөһүөлэк буолбут. Туус завода баар. Туустаах ууну заводка оргуталлар. Оччоҕо бастын тууһу ылаллар. Тууһу борокуотунан Саха сиригэ араас хайысхаларыгар атаараллар. Манна курорт баар. Сыл ахсын курорка элбэх киһи эмтэнэн барар. Оскуола, кулууп эмиэ бааллар. Туустаах Кэмпэндээйи сыл ахсын улаатан, тупсан иһэр. (64) (Турист дневнигиттэн.)

Туруйа аһыыта.

Ким барыта, күн сириттэн күндү доҕорун сүтэрдэбинэ, ыар аһыыта ылларар. Оннооҕор көтөр кынаттаах эмиэ аһыйар эбит. Ол курдук биир туруйа өлбүт доҕорун аһыйыта миигин олус уйадыппыта.

Бүөтүр диэн булчут киһи баара. Кини чугастааҕы маартан ийэ туруйаны өлөрбүтэ. Ол киһиэ биир туруйа, маары тула көтө сылдьан, хаһыытаан-ыһыытаан баран ах барбыта.

Саас эмиэ соҕотох туруйа маары тула көтө сылдьан айманан ааспыта. Ити курдук хас күһүн, саас аайы түөрт сыл устата бу туруйа муңнаммыта. (72) (А.Даниловтан.)

Ойуур саҕатыгар

Сайынны ырыаһыт чыычаахтар ичигэс дойдуларыгар көппүттэрэ ырааппыт. Омос иһиттэххэ, күһүн баччаҕа тыа иһэ чуумпуран, иһийбит курдук. Ол эрээри ити бастаан эрэ. Дьинэр, субу кэмнэ ойуурга үлэ – хамнас үгэнэ. Манна кыстыы хаалааччылар кыһынны олохторун оностон, «ампаардарыгар» аһылыктарын хаһааналлар.

Кырдыга даҕаны, күһүгүнү кэм былдыаһыктаах. Кыылар, кыракый харамайдар, көтөрдөр – бары кыһынны олохторун оностоллор. (И.Сосин) (50 тыл)

- *Наар илин аһаҕас дорҕоонноох тылы бэлиэтээн.*
- *–тар сыһарыылаах тылы булун.*
- *Төрүт дорҕоон хоһуласпыт тылын бэлиэтээн.*

Балыксыттар

Хобордоох курдук кыракый чонкучах алаас хоту өртүгэр алаады курдук төгүрүк күөллээх. Биһиги онно муңхалаан тахсан, уу кытыытыгар чэйдии олордубут. Чуумпу күөл уута мэндээрэр. Арай күөл диэки көрбүппүт – собо ытырыылаах икки андаатар уу анныттан күөрэс гына түстүлэр. Тахсаат, ууну киэнник силэйэн, кытыы диэки былдыастылар. Кэннилэриттэн оҕолоро тахсан кэллилэр. (Е.Макаров) (57 тыл)

- *Бэлиэтэммит тыл дорҕоонун ырытын.*

- *рд сэргэстэһиитин бэлиэтээн.*
- *Кэннилэриттэн диэн тылы сүһүөххэ араарыг.*

Лена өрүс

Лена – Сибиир улуу өрүстэриттэн биирдэстэрэ. Бириистэннэригэр тыйыс арктической муораларынан устар бөдөн суднолар тохтуулар. Сайын устата Ленанан араас таһаҕаһы тиэммит баржалаах катердар айанныылар. Пассажирдары таһар теплоходтарынан Сибиир бу улуу өрүһүн кэрэ миэстэлэригэр тийиэххэ сөп.

Лена балыгынан баай. Холобур, хатыыс, тууччах, бил, чыыр, муксуун үөскүүр. («Чуораанчыктан») (43 тыл)

- *Нууччалыы суруллубут тыл олобун, сыһыарыытын бэлиэтээн.*
- *Биир уустаах чилиэннээх этиини булан тардын.*
- *Элбэх ахсаан сыһыарыытын булан бэлиэтээн.*

Дорообо, хатыным сэбирдэбэ!

Мин эйигин өр даһаны күүттүм, хатыным сэбирдэбэ! Ол унуоргу мыраан тыата көбөрө унааран көстөр буолбута ыраатта.

Бу сайынны күннэргэ айылҕа түргэнник уларыһар. Туох барыта хампа солко таһаһын таңнан, ахтылҕаннаах сайынын көрсүһэр. Оттон эн, хатыным барахсан, киэргэллээх ытарҕаһын намылыччы кэппитиң балачча буолла.

Ол эрэри, хатыным барахсан, кэрэ бэйэкэннээх сэбирдэбиң туһунан мэлдьи саныыбын, хаһан тылларын олус кэтэһэбин. (И.Сосин) (55 тыл)

- *Ахтылҕаннаах диэн тылы састаабынан ырытын.*
- *Бу тылы сүһүөххэ араарыг.*

Кубалар.

Саас кус – хаас дэлэйэн эрдэбинэ, тулата хомурахтаах күөлгэ икки куба устан кылбаара сылдылар. Уһун моонньуларын күөкэтэн, ууга түспүт күлүктэрин көрүнэр курдуктар. Биирдэстэрэ доһорун көхсүгэр түү өрө турбутун тумсунан көннөрөн биэрдэ. Кубалар бэйэ – бэйэлэрин ити курдук бүөбүйдэһэр эбиттэр. Онтон кубалар санарсан аймалаһаат, унаар күөх халлаанна өрө көтөн таһыстылар. Кинилэр киирэн эрэр күн диэки көтөн кылбаннастылар. (53 тыл)

- *Аат тылы булан тардын.*
- *Паараласпыт аат тылы булан, «+» бэлиэни туруорун.*
- *Кылбаннастылар диэн тылы сүһүөхтээн.*

Өлүөнэбэ

Сарсыарда. Күн сангарды сырайан эрэр. Бөлүүн этиннээх ардах тоҕо суккуйан ааспыт. От – мас ибили сытыйбыта сүрдээх. Хаамтахха, күөх оттон уу тохтор.

Угуттаан дэбилийбит Өлүөнэ долоһуйа устар. Кини кэтиит-кэтит иэнигэр күөх халлаан күлүгүн көрүнэр. Үрдүк модьоҕо сыыртан хараначчылар өрүс диэки көтөн сарыкынаһаллар. Элбэхтэрэ бэрт буолан, биир кэм ытыллан олороллор. Көстүбэт куруһубаны салгынга ойуулуурга дылылар. (В.Сыромятникова) (54 тыл)

- *Айылба көстүүтүн көрдөрөр аат тылы булан тардыҥ.*
- *Элбэх ахсаанга турар аат тылы «+» бэлиэнэн көрдөрүҥ.*
- *Аат тыл дабааһын ааты кытта ситимин бэлиэтээн.*
- **Сарыкынаһаллар** *диэн тыл суолтатын быһаарыҥ. Суруллуутун сүһүөхтээн бэрэбиэркэлээн.*

Туртас

Быйыл ахсынньы бүтүүтүгэр эмискэ сылыйда. Күнү быһа хаардаата. Сарсыарданан халлаан халынна, сулустар чабылыннастылар. Тумана суох сарсыарда буолан, күн ойуур кэтэбиттэн чабылыччы тыган табыста.

Манньык сарсыарда тыаба сылдыар үчүгэй. Тыа олус чуумпурбут. Өтөр буола – буола мастартан хаар кыырапхтара эргичиһэн сиргэ түһэллэр.

Бу иһэн үс туртас аһы турарыгар түбэстим. Миигин көрбөттөр. Барахсаттар көрөн-истэн, чэмэлиһэн кэрэлэрэ сүрдээх. Нарын-намчы бэйэлэрэ сиртэн-буортан тэйиэх, сибилегин аҕай көтө-дайа туруох айылаахтар. (И.Сосин) (66 тыл)

- *Паараласпыт аат тылы булан тардыҥ. Падеһын быһаарыҥ.*
- *Бэлиэтэммит тыл падеһын суруйуҥ.*
- *Элбэх ахсаанга турар аат тылы булун. Олобун, сыһарыытын бэлиэтээн.*
- **Чабылыннастылар** *диэн тылы сүһүөхтээн.*

Туруйа

Мин кыра эрдэхпинэ, дьонум биир туруйаны ииппиттэрэ. Ол манньык этэ. Таайым Уйбаан үлэлии сылдьан туруйа оҕотун булбут. Туруйа кырата бэрт буолан, таайбыттан куоппатах. Кинини тутан ылан суумкатыгар уктан, дьиэтигэр аҕалбыт.

Туруйа оҕотун дьиэ иһигэр ыппыттара. Кини маннай утаа киһиттэн куотара. Онтон улам үөрэнэн, аһатар киһититтэн куоппат буолбута. Туох аһы биэрэргин сирбэккэ – талбакка сиирэ. Бу туруйа оҕото биһиэхэ кыстаабыта. (Д.Иванов) (58 тыл)

- *Сирэй солбуйар ааты булан тардын.*
- *Бүтэһик этиигэ баар солбуйар аат падеһын, ахсаанын ыйын.*
- *Текстэн үһүс сирэйгэ, туохтуу падежка, биир ахсаанга турар сирэй солбуйар ааты булан, «+» бэлиэни туруорун.*

Маннайгы хаар

Көмүс күһүн ааһан, сир тонно.

Биир сарсыарда манан хаар кыырпахтара салгынна тэлээрэн түстүлэр. Хатын лабааларын ичигэс муус манан суорҕанынан сабынна. Тыа бүтүннүү санга көп суорҕанынан бүрүлүннэ. Тула барыта иһийэн-сырдаан көһүннэ. Айылҕа барахсан кыһынны таһаһын таннан, бары силигэ ситэн, нуоҕайа нуктаан турда.

Маннайгы хаар түһэрэ кэрэ даҕаны. (47 тыл)

- *Аат тыл даҕааһын аат суолтатыгар туттуллубутун булан бэлиэтээн.*
- *Бйытыытын туруорун.*
- *Даҕааһын ааты туттан, маннайгы хаар туһунан этиитэ онорон суруйун.*

Барабыайдар

Кини иннигэр-кэннигэр көтөр чыычаахтары биһиги таптыы көрөбүт. Бу барабыайдар. Быйыл кинилэр төрүөхтэрэ кэлбит дыла. Буолумуна даҕаны, сайын устата иккитэ сыммыттаабыттара.

Билигин кинилэр кыстыыр саһаан уонна сарай анныттан, эрбэһин быһыһыттан бүтүн үөрүнэн көтөн тарыкынаһаллар. Оттон дэриэбинэ саҕатынаабы ойуурга табыстаххына, кинилэр саналара биир кэм чып-чыбыгырас.

Барабыайдар, маһы-оту, үүнээйини буортулууру үөнү-көйүүрү сиир буоланнар, киһиэхэ олус туһалаахтар. (56 тыл)

- *Кэпсиирэ буолбут туохтууру икки сурааһынынан тардын.*
- *Бүтэһик этии туттаах чилиэннэрин тардын.*
- *Текстэн ааспыт бириэмэбэ, үһүс сирэйгэ, элбэх ахсаанга турар туохтууру булан, «+» бэлиэни туруорун.*

Ньургүһун сибэкки

I. Ньургүһун – кэрэ сибэкки. Кини умнаһа ньяассын түүнэн бүрүллүбүт. Биэс эминньэхтээх бөдөн сибэккитэ сороҕор араҕас, сороҕор халлаан күөх буолар. Эминньэбин төбөтүн диэки өнгө улам сырдаан иһэр. Ол иһин сибэккитэ олус нарын көрүгнэнэр. Ньургүһун кэрэтин туһунан дьон-норуот элбэх ырыаны айар, хоһоону суруйар.

Ньургунун Саха сиригэр саас кэлбитин кэрэһилиир. Ситэ ирэ илик тоң буору тобулу үүнэн тахсар бастакы хорсун сибэкки буолар. (59 тыл)

- *Туохтуур сирэй солбуйар ааты кытта ситмнэспит этиитин булун. Бу этиини этии чилиэнинэн, санга чааһынан ырытын.*
- *Бэлиэтэммит туохтууру ырытын.*

II. Ньургунун – эмтээх от. Умнаһа сүмэһиннээх буолар. Онтон эмп онорон, бааска, сүһүөх ыарытыгар тутталлар. Ньургунун угун айаххар уктаххына, айабың бааһырыан сөп. Сүмэһинэ оннук күүстээх.

Ньургунун биир сиргэ хас да сыл үүнэр. Ол иһин элбэх сыллаах үүнээйи дэнэр. Ол эрэри силистэри туура тардан ыллахха, ол сиргэ аны үүммэт. Дьон мээнэ үргүүр буолан, ньургунун улам аһыйаан иһэр. Билигин ньургунуну Кыһыл кинигэбэ киллэрдилэр. (59 тыл)

- *Буолбат хайааһыны көрдөрөр туохтууру булан, аннынан тардын.*
- *Ааспыт бириэмэбэ тулар туохтууру ыйын.*
- *Көмө туохтуур ситимин булан бэлиэтээн.*

Айылба уһуктуута.

Сир-дойду сибэккинэн симэнэр, ойуур – тыа күөх солко киэргэлин таңнар, тупсар-киэркэйэр. Лаглабар лабаалаах хатын барахсан үнүгэстэрэ тэрэйэ тыллан, күнтэн-күн ахсын эбии көһөрөр. Саңа тыллан тэрэйбит сэбирдэхтэринэн аһар тыалга далбаатанар.

Айылба тиллэн, ырыаһыт чыычаахтар араас куолаһынан көрдөөх ырыаны тардаллар.

Күөрэгэй өрө күөрэйэн дырибинээн тахсан, көй салгынга көтө-дайа сылдьан, ыллаан дырылатар. Үрдүктэн үөрүү-дьол ырыатын түһэрэр. (В.Тарабукин) (57 тыл)

- *Хайааһыны дьүһүннүүр туохтууру булан, аннынан тардын.*
- *Маннайгы этии туттаах чилиэннэрин булун.*

Куобах

Саас хаар хараарыта ойуурга үчүгэй. Туох барыта тиллибит курдук буолар. Ойуур иһэ чыычаах ырыатынан туолар. Күөх тыа кэтэбэр ханна эрэ улар охсоро иһиллэр. Хаар уута үрүйэлэргэ түһэр. Үрүйэ уута үрэхтэри булар. Бу саһана куобах өнгүн уларытар. Кини улам-улам хараара сатыыр. Ол аата сайыны көрсөр, өстөөхтөрүттэн дьүһүнүн уларытар-тэлэритэр.

Куобах – сэргэх кыыл. Тулатын кырабытык көрөр-истэр. Ол сыттабына, тыас тыаһаата. Куобах куотта. Ол тугуй? Баара-суоҕа уулан эрэр хаар биер таммаҕа эбит. (72 тыл)

- *Паараласпыт туохтууру булан, аннынан тардын.*
- *Бу туохтуур бириэмэтин ыйын.*

- *Бэлиэтэммит тыллары састаабынан ырытын.*

Алаас

Саха дьоно урут алааһынан тус-туспа тарҕанан олорор этэ. Алаас диэн киэч көнө сир аата. Онно сайын күөх от, араас сибэкки үүнэр. Сылгы-ынах мэччийэр. Оттон ходуһатын оттуулар.

Алаас бэйэтэ күөллээх, үрэхтээх. Онно сөтүөлүүллэр, балыктыылар. Чугас ойуурдаах буолар. Оҕолор онно отоннуулар, улахан дьон бултуулар.

Алааска сайын аҕыйах ыал олорор, бу биһиги дэриэбинэбит курдук буолбатах. Онон оҕо эмиэ аҕыйах. Ол оннугар бары доҕордоһон бииргэ сылдылар, бииргэ оонньуулар. (65 тыл)

- *Икки аат тылы булан, көнө сурааһынынан тардын.*
- *Икки даҕааһын ааты долгунунан бэлиэтээн.*
- *Икки туохтууру икки көнө сурааһынынан тардын.*
- *Даҕааһын аат кэпсиирэ буолбут этиитин аннынан тардын.*

Тиин өйө

Бүгүн хаарга кыракый кыылар уонна көтөрдөр суолларын көрдүм. Олортон биир манныгы ааҕан биллим. Тиинхаары тэһэ түһэн муохха киирбит. Онтон күһүн кистээбит икки эриэхэтин булан таһаарбыт. Олорун сонно сизэбит, мин хахтарын көрдүм. Онтон, уонча метр кэринин бараат, эмиэ умсубут. Хаарга эмиэ эриэхэ хаҕын хаалларбыт. Хас да метри баран баран, үсүһүн киирбит. Дьикти! Хаар халын аранатын курдат эриэхэни сытынан булан ылбыт. Мин тиин өйүн, сатабылын сөхтүм. (М.Пришвин) (65 тыл)

- *Бэлиэтэммит аат тыл надеһын суруйун.*
- *Маннайгы этиини санга чааһынан ырытын.*
- *Бэлиэтэммит туохтууру санга чааһын быһыытынан ырытын.*

Критерии оценивания перевода текста

Отметка «5» ставится тогда, когда обучающийся получает **81-100%** от максимального количества баллов, если выполняет полный адекватный перевод:

- Владеет лексикой и терминологией предложенной темы;
- Анализирует грамотно структуру предложения с точки зрения грамматики;
- Правильно переводит изученные грамматические конструкции;
- Правильно, точно и полно передает содержание оригинала;
- Не нарушает норм русского языка при переводе.

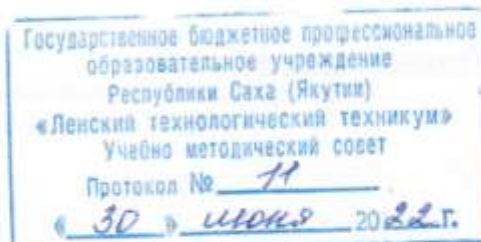
Отметка «4» ставится тогда, когда обучающийся получает 61-80% от максимального количества баллов, если выполняет полный адекватный перевод, соблюдая требования, но допускает незначительные неточности в изложении материала и при демонстрации аналитических и проектировочных умений.

Отметка «3» ставится тогда, когда обучающийся получает 39-60% от максимального количества баллов, если выполняет буквальный перевод, что приводит к искажению мысли, нарушению норм русского языка;

Отметка «2» ставится тогда, когда обучающийся получает ≤39% от максимального количества баллов, если не владеет навыками перевода;

- не ориентируется в основных понятиях;
- демонстрирует поверхностные знания;
- если в ходе ответа отсутствует самостоятельность в изложении материала, либо звучит отказ дать ответ;
- допускает грубые ошибки при выполнении заданий аналитического и проектировочного характера.

Министерство образования и науки РС (Я)
ГБПОУ РС (Я) «Ленский технологический техникум»

**Контрольно-оценочные средства для промежуточного контроля
учебной дисциплины ПОО.01 Родной язык: Якутский язык
Основной профессиональной образовательной программы подготовки
квалифицированных рабочих, служащих по профессии
46.01.03 Делопроизводитель**

Ленск 2022 год

Контрольно-оценочные средства учебной дисциплины **ПОО.01 Родной язык Якутский язык** соответствуют рабочей программе дисциплины, разработанной на основе Федерального государственного образовательного стандарта (далее – ФГОС) по профессии **46.01.03 Делопроизводитель**, утвержденного **Приказом Министерства образования и науки РФ от 2 августа 2013 г. №639**.

Организация-разработчик:

Государственное бюджетное профессиональное образовательное учреждение
Республики Саха (Якутия) «Ленский технологический техникум»

Разработчик:

Захарова Нина Январьевна, преподаватель ГБПОУ РС(Я) «Ленский технологический техникум».

Рассмотрены и рекомендованы предметно – цикловой комиссией «Общепрофессиональных дисциплин»

Протокол № 1-0, от «20» июня 2022 г.

Председатель ПЦК И.Л. /Паршутина И.Л./

1. Общие положения

Целью создания **Контрольно-оценочных средств (КОС)** является установление соответствия уровня подготовки обучающегося требованиям рабочей программы учебной дисциплины. Каждое оценочное средство обеспечивает проверку усвоения конкретных элементов учебного материала.

КОСы предназначены для определения уровня освоенных умений, усвоенных знаний и овладения компетенциями, т.е. способностью обучающегося применять знания, умения и личные качества в соответствии с задачами профессиональной деятельности.

Объектом применения КОС является измерение уровня достижения обучающимися установленных результатов обучения при проведении текущего, рубежного и промежуточного контроля успеваемости по дисциплине.

2. Паспорт контрольно-оценочных средств

2.1 Результаты освоения учебной дисциплины, подлежащие проверке

В результате освоения учебной дисциплины **ПОО.01 Родной язык: Якутский язык**, обучающийся должен обладать предусмотренными ФГОС освоенными умениями и усвоенными знаниями.

В результате контроля по освоению учебной дисциплины осуществляется комплексная проверка следующих умений и знаний, а также динамика освоения общих компетенций:

Результаты обучения: умения, знания и общие и профессиональные компетенции	Показатели оценки результата	Форма оценивания
Уметь:		
Уметь: У1. читать слова и тексты, отвечать на вопросы;	Уметь отвечать и читать на якутском языке	1 или 0 балл
У2. правильно произносить звуки и интонировать повествовательные и вопросительные фразы,	Уметь правильно озвучивать якутскую речь	1 или 0 балл
У3. писать слоги, слова, предложения;	Уметь правильно писать по-якутски	1 или 0 балл
У 4. понимать относительно полно (общий смысл) высказывания на якутском языке в различных ситуациях общения;	Понимать смысл якутской речи	1 или 0 балл
У 5. описывать явления, события, излагать факты в письме личного и делового характера	Уметь описывать события, явления, факты	1 или 0 балл
У 6. заполнять различные виды анкет, сообщать сведения о себе в общепринятой форме;	Уметь заполнять анкеты, сообщать сведения о себе	1 или 0 балл
У 7. аргументировать свою точку зрения по	Уметь аргументировать свою	1 или 0 балл

обсуждаемым темам;	точку зрения	
У 8. вести диалог в ситуациях общения в бытовой, социокультурной и учебно-трудовой сферах, используя аргументацию, эмоционально-оценочные средства;	Уметь вести беседу	1 или 0 балл
У 9. рассказывать, рассуждать в связи с изученной тематикой, проблематикой прочитанных/прослушанных текстов; описывать события, излагать факты, делать сообщения; - создавать словесный социокультурный портрет своей страны на основе разнообразной страноведческой и культуроведческой информации;	Уметь рассказывать, рассуждать	1 или 0 балл
У 10. создавать словесный социокультурный портрет своей страны на основе разнообразной страноведческой и культуроведческой информации	Уметь создавать словесный социокультурный портрет своей страны	1 или 0 балл
У 11. использовать приобретенные знания и умения в практической и профессиональной деятельности, повседневной жизни.	Уметь использовать приобретенные знания и умения на практике	1 или 0 балл
Знать:		
3.1. основные особенности фонетической системы якутского языка	Знать особенности фонетической системы якутского языка	1 или 0 балл
3.2. основные единицы грамматического уровня, а также алфавит, звукобуквенные соответствия, правила чтения;	Знать основные составляющие якутского языка	1 или 0 балл
3.3. значения новых лексических единиц, связанных с тематикой предлагаемого этапа и с соответствующими ситуациями общения;	Понимать значение лексических единиц	1 или 0 балл
3.4. языковой материал: идиоматические выражения, оценочную лексику, единицы речевого этикета, и обслуживающие ситуации общения в рамках изучаемых тем.	Знать языковой материал	1 или 0 балл

Коды проверяемых компетенций	Показатели оценки результата	Оценка (да / нет)
ОК1. Понимать сущность и социальную значимость своей будущей профессии, проявлять к ней устойчивый интерес	<ul style="list-style-type: none"> • Адекватная самооценка процесса и результата учебной и профессиональной деятельности; • Осведомленность о различных аспектах своей будущей профессии; • Участие в профессионально – значимых мероприятиях (НПК, конкурсах по профилю специальности и др.); • Повышение готовности к осуществлению профессиональной деятельности; 	
ОК 2. Организовывать собственную деятельность, исходя из цели и способов	Обоснованность выбора вида типовых методов и способов выполнения профессиональных задач; Адекватная самооценка уровня и эффективности организации собственной деятельности по защите	

ее достижения, определенных руководителем.	<p>информации;</p> <p>Соответствие подготовленного плана собственной деятельности по защите информации требуемым критериям;</p> <p>Рациональное распределение времени на все этапы решения задачи;</p> <p>Совпадение результатов самоанализа и экспертного анализа эффективности организации собственной деятельности по защите информации;</p>	
ОК 3. Анализировать рабочую ситуацию, осуществлять текущий и итоговый контроль, оценку и коррекцию собственной деятельности, нести ответственность за результаты своей работы.	<ul style="list-style-type: none"> • Обоснованность выбора метода решения профессиональных задач в стандартных и нестандартных ситуациях; • Использование оптимальных, эффективных методов решения профессиональных задач; • Принятие решения за короткий промежуток времени; 	
ОК 4. Осуществлять поиск информации, необходимой для эффективного выполнения профессиональных задач.	<ul style="list-style-type: none"> • Обоснованность выбора метода поиска, анализа и оценки информации, необходимой для постановки и решения профессиональных задач, профессионального и личностного развития; • Грамотное использование оптимальных, эффективных методов поиска, анализа и оценки информации; • Нахождение необходимой информации за короткий промежуток времени; 	
ОК5. Использовать информационно-коммуникационные технологии в профессиональной деятельности.	<ul style="list-style-type: none"> • Обоснованность выбора информационно-коммуникационных технологий для совершенствования профессиональной деятельности; • Соответствие требованиям использования информационно-коммуникационных технологий; • Эффективное и грамотное использование информационно-коммуникационных технологий для совершенствования профессиональной деятельности; 	
ОК6. Работать в команде, эффективно общаться с коллегами, руководством, клиентами.	<p>Обоснованность выбора структуры плана профессионального и личностного развития;</p> <p>Соответствие подготовленного плана ожидаемым результатам;</p> <p>Рациональное распределение времени на все этапы самообразования, повышения квалификации;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Участие в профессионально – значимых мероприятиях (НПК, конкурсах по профилю специальности и др.); 	

ДОК 2. Готовность уважительно относиться к ценностям, историческому наследию, культурным традициям народов Якутии.	<ul style="list-style-type: none"> Уважительно относится к ценностям, историческому наследию, культурным традициям народов Якутии. 	
--	---	--

За правильный ответ на вопросы или верное решение задачи выставляется положительная оценка – 1-0 баллов, в зависимости от уровня выполнения.

За не правильный ответ на вопросы или неверное решение задачи выставляется отрицательная оценка – 0 баллов.

Уровень оценки компетенций производится суммированием количества ответов «да» в процентном соотношении от общего количества ответов.

Шкала оценки образовательных достижений

Процент результативности (сумма баллов)	Оценка уровня подготовки	
	оценка компетенций обучающихся	оценка уровня освоения дисциплин;
90 ÷ 100	высокий	отлично
70 ÷ 89	повышенный	хорошо
50 ÷ 69	пороговый	удовлетворительно
менее 50	допороговый	неудовлетворительно

2.2 Формы контроля по учебной дисциплине

Элемент учебной дисциплины	Формы и методы контроля					
	Текущий контроль		Рубежный контроль		Промежуточная аттестация	
	Формы контроля	Проверяемые У, З	Формы контроля	Проверяемые У, З	Формы контроля	Проверяемые У, З
Введение	Практическая работа	У1-У11; 31-34	Практические занятия	У1-У11; 31-34	Зачет, дифф. зачет	У1-У11; 31-34
Речевой этикет, межличностные отношения	Практическая работа	У1-У11; 31-34	Практические занятия	У20, У21 37	Зачет, дифф. зачет	У1-У11; 31-34
Окружающая среда (природа, повседневная жизнь, досуг, условия жизни, навыки общественной жизни).	Практическая работа	У1-У11; 31-34	Практические занятия	У1-У11; 31-34	Зачет, дифф. зачет	У1-У11; 31-34
Профессиональные навыки и умения в общественной жизни	Практическая работа	У1-У11; 31-34	Практические занятия	У1-У11; 31-34	Зачет, дифф. зачет	У1-У11; 31-34

2.3 Оценка освоения учебной дисциплины

Проверка знаний, обучающихся осуществляется с помощью выполнения практических заданий, тестов. Применение теста позволяет рефлексивно закрепить изучаемый материал, при этом избежать завышения итоговой оценки.

III. Задачи тестирования: эффективно использовать во время урока; включить в активную учебную деятельность обучающихся (100%); повысить интерес обучающихся к изучаемому предмету и профессии в целом.

IV. Оценка уровня усвоения изученного материала складывается из совокупности оценок выполненных практических работ.

2.4. Контрольно-измерительные материалы

Промежуточный контроль

Контрольная работа

1 вариант

1 эрчиллий. Добавьте окончание притяжательного имени.

Мин убай... кингэ ааҕар. Кини быраат... хоһоон суруйар. Мин оҕо... музыканы истэр. Кини кинигэ... бу сытар. Кини эбэ... дьиэбэ олорор. Эн эдьий... университетка үөрэнэр. Эн бэргэһэ... маҕан өгнөөх. Кини аҕа... үлэлиир.

2 эрчиллий. Ответьте на вопросы.

1. Эн аатын кимий? -
2. Эн хас саастааххын? -
3. Эн ханна үөрэнэбин? -
4. Аҕан аата кимий? -
5. Ийэнг аата кимий? -
6. Эн ханнык куоракка олоробун? -

3 эрчиллий. Напишите прописью на якутском языке количественные числительные.
18, 21, 56, 62, 489, 233, 367, 2019, 6213, 18231.

4 эрчиллий. Напишите прописью на якутском языке порядковые числительные.
11, 1, 31, 78, 99, 136, 241.

5 эрчиллий. Переведите на русский язык.

Кини улахан, хара харахтаах. Хотой күүстээх атахтаах, сыты тыгырахтаах. Балтым уһун баттахтаах. Мин табаарыһым Ваня – спортсмен. Ленскэй куорат Лена өрүскэ турар. Мин куораппын таптыбын. Мин дьиэ кэргэним иллээх. Эһэм ыты аһатта. Аҕам түөрт улахан

балыгы туппут. Мирнэй оройунугар алмасс хостуулар. Ленскэй оройунугар нефть, газ хостуулар. Москва – мин дойдум киин куората. Кыһыл болуоссакка Кремль, мавзолей баар.

2 вариант

1 эрчиллии. Добавьте окончание притяжательного имени.

Мин эһэ... телевизор көрөр. Кини убай... хоһоон суруйар. Мин балты... музыканты истэр. Кини кинигэ... бу сытар. Эн эбэ... дьибэ олорор. Кини эдьий... университетка үөрэнэр. Кини бэогэһэ... ианан өгнөөх. Мин аҕа... үлэлиир.

2 эрчиллии. Ответьте на вопросы.

1. Эн аатын кимий? -
2. Эн хас саастааххын? -
3. Эн ханна үөрэнэбин? -
4. Аҕан аата кимий? -
5. Ийэнг аата кимий? -
6. Эн ханнык куоракка олоробун? -

3 эрчиллии. Напишите прописью на якутском языке количественные числительные.

17, 31, 46, 52, 289, 543, 466, 466, 2019, 7485, 24365.

4 эрчиллии. Напишите прописью на якутском языке порядковые числительные.

21, 1, 41, 65, 77, 123, 269.

5 эрчиллии. Переведите на русский язык.

Кини уһун, хара баттахтаах. Хотой күүстээх атахтаах, сыты тынырахтаах. Ойуурга тиит мас үүнэр. Мин табаарыһым Коля музыкант. Мирнэй куорат биһиги куораппытыттан чугас турар. Мин куораппын таптыбын. Мин саха тылын үөрэтэбин. Эһэм ыты аһатта. Аҕам түөрт улахан балыгы туппут. Якутскай куорат Саха Сириин киин куората. Ленскэй оройунугар нефть, газ хостуулар. Үлэһит буоллаххына эн Москва куоракка сылдыан. Кыһыл болуоссакка Кремль, мавзолей баар.

3 вариант

1 эрчиллии. Добавьте окончание притяжательного имени.

Эн эбэ... телевизор көрөр. Кини эдьий... хоһоон суруйар. Мин балты... музыканы истэр. Эн кинигэ... бу сытар. Кини эһэ... дьибэ олорор. Кини эдьий... университетка үөрэнэр. Мин суумка... хара өгнөөх. Эн аҕа... үлэлиир.

2 эрчиллии. Ответьте на вопросы.

1. Эн аатын кимий? -
2. Эн хас саастааххын? -
3. Эн ханна үөрэнэбин? -

4. Аҕан аата кимий? -
5. Ийэн аата кимий? -
6. Эн ханнык куоракка олороҕун? -

3 эрчиллии. Напишите прописью на якутском языке количественные числительные.

18, 51, 38, 87, 154, 623, 999, 2019, 6487, 46523.

4 эрчиллии. Напишите прописью на якутском языке порядковые числительные.

31, 1, 21, 26, 99, 147, 239.

5 эрчиллии. Переведите на русский язык.

Аҕам күүстээх илиилээх. Хотой күүстээх атахтаах, сыты тынырахтаах. Манна элбэх сана дьиэни туппуттар. Мин табаарыһым Коля спортсмен. Эн балтын хоһун хомуйар. Мин Ленскэй куораппын таптыбын. Мин нуучча тылын үөрэтэбин. Ийэм кизһээни аһы астыыр. Аҕам биир куобаҕы туппут. Якутская куорат Саха Сирин киин куората. Енскэй оройуонугар нефть, газ хостуулар. Мин үөрэхпин икки сыланан бүтэрэбин. Кыһыл болуоссакка Кремль, мавзолей баар.

Эталон ответов.

1 вариант.

1 эрчиллии. Добавьте аффиксы притяжательного имени

Мин убай... кинигэ ааҕар.- Мой брат читает книгу. Кини быраат... хоһоон суруйар.- Его брат пишет стихи. Мин оҕом музыканы истэр. – Мой ребенок слушает музыку. Кини кинигэ... бу сытар.- Его книга вот лежит. кини эбэ... дьиэҕэ олорор. – Его бабушка сидит дома. Эн эдьий... университетка үөрэнэр.- Твоя старшая сестра учится в университете. Эн бэргэһэ... манан өннөөх. – Твоя шапка имеет белый цвет. кини аҕа... үлэлиир.- Его отец работает.

2 эрчиллии. Ответьте на вопросы.

1. Эн аатын кимий?- Как твое имя?
2. Эн хас саастааххын?- Сколько тебе лет?
3. Эн ханна үөрэнэҕин?- Где ты учишься?
4. Аҕан аата кимий?- Как твоего отца?
5. Ийэн аата кимий?- Как зовут твою маму?
6. Эн ханнык куоракка олороҕун?- В каком городе ты живешь?

3 эрчиллии. Напишите прописью на якутском языке количественные числительные.

18- уон аҕыс, 21- сүүрбэ биир, 56 – биэс уон алта, 62= алта уон икки, 489 – түөрт сүүс аҕыс уон тоҕус, 233- икки сүүс отут үс, 367- үс сүүс алта уон сэттэ, 2019- икки тыһыынча уон тоҕус, 6213- алта тыһыынча икки сүүс уон үс, 18231- уон аҕыс тыһыынча икки сүүс отут биир.

4 эрчиллии. Напишите прописью на якутском языке порядковые числительные.

11- уон биирис, 1- бастакы, маннайгы, 31- отут биирис, 78- сэттэ уон ахсыс, 99-тобус уон тхус, 136-сүүс отут алтыс, 241- икки сүүс түөрт уон биирис.

5 эрчиллии. Переведите на русский язык.

Кини улахан, хара харахтаах. – У него большие черные глаза. Хотой күүстээх атахтаах, сыты тынырахтаах.- У орла сильные ноги, острые когти. Балтым уһун баттахтаах. – У моей младшей сестры длинные волосы. Мин табаарыһым Ваня- спортсмен. -Мой товарищ Ваня – спортсмен. Ленскэй куорат Лена өрускэ турар.- Город Ленск расположен на берегу реки Лена. Мин куораппын таптыбын – Ялюблю мой город. Мин дьиэ дьиэ кэргэним иллээх. – Моя семья дружная. Эһэм ыты аһатта. – Мой дедешка покормил собаку. Аҕам түөрт улахан балыгы туппут.- Мой отец поймал четыре большие рыбы. Мирнэй куоракка алмаас хостуулар. – В городе Мирный добывают алмазы. Ленскэй оройуонугар нефть, газ хостуулар.- В Ленском районе добывают нефть, газ. Москва- мин доцдум киин куората. – Москва – столица моей родины. Кыһыл болуоссакка Кремль, мавзолей баар.- На Красной площади имеется Кремль, мавзолей.

2 вариант.

1 эрчиллии. Добавьте аффиксы притяжательного имени

Мин эһэ... телевизор көрөр.- Мой дедушка смотрит телевизор. Кини убай... хоһоон суруйар.- Его брат пишет стихи. Мин балты... музыканы истэр.- Моя младшая сестра слушает музыку. Кини кинигэ.... бу сытар.- Его книга вот лежит. Эн эбэ... дьиэбэ олорор. – Твоя бабушка сидит дома. Кини эдьий... университетка үөрэнэр.- Его старшая сестра учится в университете. Кини бэргэһэ... манган өһнөөх. – Его шапка имеет белый цвет. Мин аҕа... үлэлиир.- Мой отец работает.

2 эрчиллии. Ответьте на вопросы.

1. Эн аатын кимий?- Как твое имя?
2. Эн хас саастааххын?- Сколько тебе лет?
3. Эн ханна үөрэнэбин?- Где ты учишься?
4. Аҕан аата кимий?- Как твоего отца?
5. Ийэн аата кимий?- Как зовут твою маму?
6. Эн ханнык куоракка олоробун?- В каком городе ты живешь?

3 эрчиллии. Напишите прописью на якутском языке количественные числительные.

17 – уон сэттэ, 31 –отут биир, 46 – түөрт уон алта, 52 – биэс уон икки, 289 – икки сүүс абыс уон тобус, 543 – биэс сһһс тһһрт уон үс, 466 – түөрт сүүс алта уон алта, 2019 – икки тыһыынча уон тобус, 7485 – сэттэ тыһыынча түөрт сүүс абыс уон биэс, 24365 – суурбэ түөрт тыһыынча үс сүүс алта уон биэс.

4 эрчиллии. . Напишите прописью на якутском языке порядковые числительные.

21- сүүрбэ биирис, 1 – маннайгы, бастагы, 41 түөрт уон биирис, 65- алта уон бэһис, 77- сэттэ уон сэттис, 123 – сүүс сүүрбэ үһүс, 269 – икки сүүс алта уон тохсус.

5 эрчиллии. Переведите на русский язык.

Кини уһун хара баттахтаах- У нее длинные черные волосы. Хотой күүстээх атахтаах, сытыты тынырахтаах.- У орла сильные ноги, острые когти. Ойуурга тиит мас үүнэр. – в лесу растет лиственница. Мин табаарыһым Коля музыкант – Мой товарищ Коля музыкант. Мирнэй куорат бииги куорапшытыттан чугас турар. – Город Мирный расположен близко от нашего города. Мин куораппын таптыбын. – Я люблю свой город. Мин саха тылын үөрэтэбин. – Я изучаю якутский язык. Эһэм ыты аһатта. – Мой дедешка покормил собаку. Аһам түөрт улахан балыгы туппут.- Мой отец поймал четыре большие рыбы. Якутскай куорат Саха Сириин киин куората.- Город Якутск- столица Якутии. Ленскэй оройуонугар нефть, газ хостуулар.- В Ленском районе добывают нефть, газ. Үлэһит буолааххына эн Москва куоракка сылдыһан.- Когда станешь работником, ты съездишь в город Москва.

3 вариант

1 эрчиллии. Добавьте аффиксы притяжательного имени.

Эн эбэ... телевизор көрөр.- Твоя бабушка смотрит телевизор. Кини эдьий... хоһоон суруйар.-Его сестра пишет стихи. Мин балты... музыканы истэр.- Моя младшая сестра слушает музыку. Эн кинигэ... бу сытар.-Вот лежит твоя книга. Кини эһэ... дьибэ олоорор. Его дедушка сидит дома. Кини эдьий... университетка үөрэнэр.- Его старшая сестра учится в университете. Мин суумка... хара өннөөх.- Моя сумка имеет черный цвет.Эн аһа... үлэһиир.- Твой отец работает.

2 эрчиллии. Ответьте на вопросы.

1. Эн аатын кимий?- Как твое имя?
2. Эн хас саастааххын?- Сколько тебе лет?
3. Эн ханна үөрэнэбин?- Где ты учишься?
4. Аһан аата кимий?- Как твоего отца?
5. Ийэн аата кимий?- Как зовут твою маму?
6. Эн ханнык куоракка олоробун?- В каком городе ты живешь?

3 эрчиллии. Напишите прописью на якутском языке количественные числительные.

18- уон аһыс, 51-биэс уон биир, 38-отут аһыс, 87-аһыс уон сэттэ, 154-сүүс биэс уон түөрт, 623- алта сүүс сүүрбэ үс, 999- тоһус сүүс тоһус уон тоһус, 2019-икки тыһыынча уон тоһус, 6487- алта тыһыынча түөрт сүүс аһыс уон сэттэ, 46523-түөрт уон алта тыһыынча биэс сүүс сүүрбэ үс.

4 эрчиллии. Напишите прописью на якутском языке порядковые числительные.

31=отут биирис, 1-маннайгы, бастакы, 21-сүүрбэ биирис, 26-сүүрбэ алтыс, 99-тобус уон тохсус, 147-сүүс түөрт уон сэттис, 239-икки сүүс отут тохсус .

5. эрчилли. Переведите на русский язык.

Аҕам күүстээх илиилээх.- У моего отца сильные руки. Хотой күүстээх атахтаах, сытыты тынырахтаах.- У орла сильные ноги, острые когти. Манна элбэх сана дьиз туппуттар.- Здесь построили много новых домов. Мин табаарыһым Коля спортсмен.- Мой товарищ Коля спортсмен. Эн балтын хонун хомуйар.- Твоя младшая сестра убирает комнату. Мин Ленскэй куораппын таптыбын.- Я люблю мой город Ленск. Мин нуучча тылын үөрэтэбин.- Я изучаю русский язык. Ийэм кизээнни аһы астыр.- Моя мама готовит ужин. Аҕам биир куобаҕы туппут.- Мой отец добыл одного зайца. Якутскай куорат Саха Сириин киин куората.- Город Якутск- столица Якутии. Ленскэй оройуонугар нефть, газ хостууллар.- В Ленском районе добывают нефть, газ. Мин үөрэхпин икки сылынан бүтэрэбин.- Я учебу окончу через два года. Кыһыл болуоссакка Кремль, мавзолей баар.- На Красной площади имеется Кремль, мавзолей.